

Dokument věnující se atakům (fyzických i verbálních útoků) klientů vůči zaměstnancům poskytovatelů sociálních služeb a možnosti obrany těchto zaměstnanců z hlediska práva

Zpracoval: Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i.

Autorský kolektiv: Doc. JUDr. Martin Štefko, Ph.D.

Shrnutí

Právní následky fyzického a/nebo psychického útoku klientů, pacientů, zaměstnavatele či třetích osob řeší více právních odvětví. Pro pracovníky v sociálních službách, sociální pracovníky a zdravotnické pracovníky (dále sociální pracovníci) poskytuje ochranu zejména trestní právo, správní právo, občanské právo a právo pracovní.

Trestní odpovědnost řeší ochranu života a zdraví sociálních pracovníků. Bránit se proti bezprostředně hrozícímu či trvajícím útoku lze v rámci nutné obrany. Pro sociálního pracovníka je důležité, když svým jednáním osoba odvrací přímo hrozící nebo trvajícím útok na zájem chráněný zákonem. Může jej odvracet i výrazně důraznějším prostředkem, pokud není zcela zjevně nepřiměřená ke způsobu útoku.

Smyslem úpravy odpovědnosti v právu je reagovat na porušování právních povinností, resp. na chování, které je v rozporu s právními předpisy. Právní předpisy pro tyto případy obsahují normy sankční povahy, které postihují porušení právních povinností.

Sociální pracovník může podat trestní oznámení. Vznikla-li mu újma na životě, zdraví či majetku, může v rámci adhezního řízení uplatnit nárok na její náhradu. Z praktického hlediska je uplatnění nároku na náhradu újmy u policejního orgánu výhodné, protože orgány činné v trestním řízení věc (zdarma pro oběť) vyšetří a shledají-li podezření z trestného činu u konkrétní osoby, zahájí trestní stíhání. Konkrétní výši újmy musí sociální pracovník nejpozději určit do zahájení dokazování v hlavním líčení (to může být první jednání u trestního soudu).

Smyslem správní (přestupkové) odpovědnosti je potrestat zaměstnavatele za nedodržování základních povinností na úseku BOZP. Protokol o kontrole provedené inspekci práce má povahu důkazního prostředku a soudy i Policie ČR jej provádí v rámci civilních, resp. trestních řízení.

Soukromé právo stojí na zásadě úplné kompenzace. Co chce sociální pracovník uhradit, si však určí především sám. Následně o výši náhrady újmy rozhodne soud. Koho bude sociální pracovník žalovat, je opět do značné míry na jeho volbě. Pro sociální pracovníky je z hlediska náhrady způsobené újmy nejvýhodnější se domáhat náhrady této újmy obvykle po svém zaměstnavateli, pokud k újmě nedošlo při úplném excesu (vybočení z plnění pracovních povinností, resp. činnosti v přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů).

1. Trestní odpovědnost

Cílem tohoto oddílu je popsat, za jakých podmínek a okolností odpovídá pracovník v sociálních službách za trestný čin a jak se může bránit trestněprávně relevantnímu jednání klientů poskytovatele sociálních služeb. Citace zákona jsou citacemi z trestního zákona.

Zkratka TČ označuje trestný čin.

1.1. Co je trestný čin (TČ)

Obecný výklad

- **Trestně odpovědným** může být pouze ten, kdo naplní znaky TČ a jeho jednání je protiprávní [§ 13(1)].
- **Protiprávnost** = rozpor s právní normou v rámci právního řádu, v některých skutkových podstatách trestných činů je vyjádřena explicitně (v rozporu s právními předpisy, bez povolení apod.).
- § 13(1) trestního zákoníku: „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“ Z toho vyplývají dvě obligatorní podmínky: protiprávnost a znaky uvedené v trestním zákoně. Stejně podmínky platí i pro provinění (jde jen o jiné označení deliktu, nikoli samostatnou kategorii) mladistvých.
- Protiprávnost – rozpor s právní normou v rámci právního řádu, protiprávní čin tedy nemusí být vždy TČ, ale např. jen přestupkem. Není ale možné, aby ve správním či občanském právu bylo dovoleno jednání, které je v TP protiprávní. V některých skutkových podstatách je protiprávnost explicitně vyjádřena formulacemi „bez povolení“, „neoprávněně“, „v rozporu s pr. předpisy“, v jiných ustanoveních protiprávnost z povahy věci vyplyne sama (loupež, braní rukojmí apod.).
- Znaky uvedené v zákoně – formální znaky TČ, proto o pojetí trestného činu podle § 13 (1) hovoříme jako o formálním pojetí. Mezi výhody formálního pojetí patří:
 - Přesné vymezení jednotlivých skutkových podstat navzájem.
 - Mělo by naplnit požadavek nullum crimen sine lege (co není v zákoně, se netrestá).
 - Vyjádření rovnosti občanů před zákonem.
 - Neumožnění org. činným v tr. řízení jít nad rámec vymezený zákonodárcem.
- Legální definice § 13(1) je doplněna a omezena dvěma korektivy: **zásadou subsidiarity trestní represe** (hmotněprávní korektiv) a **zásadou oportunity** (procesněprávní korektiv).
- **Zásada subsidiarity trestní represe [§ 12(2)]** – „*Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu*“. Její podstatou je, že trestní odpovědnost má být vyhrazena jen pro nejzávažnější společensky škodlivé činy a jiné společenské či právní nástroje mají mít přednost. Zásada tak změkčuje formální pojetí TČ, a proto je přesnější celkové pojetí nazývat formálně-materiálním pojetím. Z legální definice vyplývají dvě kumulativní podmínky:
 - Jde o případy společensky škodlivé – kritéria škodlivosti vyvozujeme z ustanovení o stanovení druhu a výměry trestu, společenská škodlivost tak je dána zejména (demonstrativní výčet): „významem chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsobem provedení činu a jeho následky, okolnostmi, za

kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem“. Na určení míry škodlivosti však může mít vliv i jiný faktor, např. podíl oběti na spáchání TČ.

- Nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu – např. u majetkového deliktu náhrada škody podle civilního práva, sankce za přestupek či jiný správní delikt (zásadu subsidiarity trestní represe tedy nemůžeme využít v případě, že by za daný skutek neexistovala odpovědnost podle jiného právního předpisu, musí též být naplněny všechny znaky skutkové podstaty TČ).
- **Zásada oportunity** – umožňuje státnímu zástupci zastavit trestní řízení pro neúčelnost [§ 172(2)c TR]. Kritéria neúčelnosti jsou stejná jako kritéria škodlivosti výše (na rozdíl od škodlivosti jsou však vyjádřena taxativně). Zásada oportunity je výjimkou z obecného principu legality.
- **Pojmové znaky TČ (provinění) podle platné úpravy tvoří:**
 - **Protiprávnost** – teorie se neshoduje, zda jde o obecný, či typový znak.
 - **Typové znaky TČ = znaky skutkové podstaty TČ (objekt, objektivní stránka, subjekt, subjektivní stránka).**
 - **Obecné znaky uvedené v zákoně (TČ se jimi od sebe neliší):**
 - Stanovený věk – trestně odpovědná je jen osoba, která dovršila 15. rok.
 - Příčetnost – pachatel musí být příčetný.
 - Rozumová a mravní vyspělost u mladistvého – mladistvý (15–18 let), který v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný [§ 5(1) ZSVM].

1.2. Okolnosti vylučující protiprávnost

- **Okolnosti vylučující protiprávnost** – jde o takové okolnosti, které pachatele činu jinak trestného zbavují trestní odpovědnosti. Jednání za těchto okolností od počátku není trestné, protože schází protiprávnost. Tím se odlišují od důvodů zániku trestnosti, kde trestnost mizí až dodatečně. Chybí zde společenská škodlivost.
- Trestní zákoník uvádí pět typizovaných okolností vylučujících protiprávnost:
 - Krajiní nouze (§ 28)
 - Nutná obrana (§ 29)
 - Svolení poškozeného (§ 30)
 - Přípustné riziko (§ 31)
 - Oprávněné použití zbraně (§ 32)
- Vedle těchto typizovaných okolností existují ještě další okolnosti vylučující protiprávnost, obecně lze říci, že v těchto případech jde o výkon dovolené či příkázané činnosti. Beztrestnost policejního agenta je však vyjádřena jako specifická okolnost vylučující protiprávnost ve zvláštní části TrZ (§ 363).

Krajiní nouze (§ 28)

- **V případě jednání v krajiní nouzi musí být splněny následující podmínky:**
 - Odvracení nebezpečí, které hrozí zájmu chráněnému trestním zákonem (objektu TČ).
 - Nebezpečí hrozí přímo, bezprostředně.
 - Nebezpečí nebylo možno za daných okolností odvrátit jinak (požadavek subsidiarity).

- Způsobený následek nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil (požadavek proporcionality).
- Ten, komu nebezpečí hrozilo, neměl povinnost jej snášet.
- Při krajní nouzi dochází ke střetu dvou zájmů chráněných trestním zákonem – jednomu z těchto zájmů hrozí porucha, která může být odvrácena pouze poruchou jiného zájmu, na rozdíl od nutné obrany zde může být zasaženo i do sfér třetích osob. Např. napadne mě pitbul, já se začnu proti němu bránit věcí, která patří třetí osobě, pitbula to odežene, ale věc je zničená – v případě škody nikoli nepatrné by šlo uvažovat o TČ poškození cizí věci, v tomto případě však bylo jednáno v krajní nouzi, a nejde tedy o TČ. Krajní nouze vylučuje protiprávnost – nepůjde tedy ani o přestupek.
- Oprávněn k činu v krajní nouzi je zásadně každý (i ten, jehož zájmy nejsou ohroženy).
- **Nebezpečí** – stav hrozící poruchou, může být vyvolán rozmanitými způsoby; přírodními silami (vichřice, povodeň), útoky zvířat (je-li však poštvané, jde o útok člověka), fyziologickými procesy těla (hlad, bolest), ale i jednáním člověka (řidič přejede chodce, kterému následkem zranění hrozí smrt a je třeba jej dopravit k lékaři), může být vyvoláno i člověkem-útočníkem, proti kterému je však v širším rozsahu přípustná nutná obrana. V krajní nouzi může jednat též ten, kdo nebezpečí vyvolal (dráždil zvíře, které na něj zaútočilo).
- **Nebezpečí musí hrozit zájmu chráněnému trestním zákonem** – může jít o ohrožení zájmů vlastních, ale i cizích.
- **Nebezpečí musí hrozit přímo, bezprostředně** – taková situace nastává, jestliže vývoj událostí spěje rychle k poruše anebo sice nepokračuje, ale jsou splněny téměř všechny podmínky pro to, aby porucha nastala, a uskutečnění zbývajících podmínek je věcí náhody, jež se může s velkou pravděpodobností stát (v bytě uniká plyn a koncentrace dosáhla takového stupně, že může dojít brzy k výbuchu).
- **Nebezpečí nelze za daných okolností odvrátit jinak (subsidiarita)** – osoba A se ocitne ve špatném počasí, vánici, mrazu, hrozí mu umrznutí a narazí na chatu, chce se v ní zahřát, musí postupovat tak, aby se do chaty dostal co možná nejšetrněji (tj. např. dírou v okenní výplni a nedevastovat vstupní dveře). Ohrožený musí využít možnosti vyhnout se nebezpečí (např. útekem), je však třeba brát v úvahu jen ty možnosti, kterými by mohlo být nebezpečí včas zažehnáno.
- **Nejde o krajní nouzi, jestliže ten, komu nebezpečí hrozí, je povinen jej snášet** – např. policista při výkonu služby, hasič při požáru, lékař v nemocnici. Povinnost snášet nebezpečí však není chápána absolutně – např. na lékaři, který není vybaven ochrannými prostředky, nelze požadovat zákrok, kdy by jistě byl vystaven nákaze smrtící chorobou. Má-li dotyčný povinnost nebezpečí snášet, není přípustná ani pomoc v nouzi.
- **Následek způsobený odvrácením nebezpečí nesmí být zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil (proporcionalita)** – např. při zástavě srdce lékař zlomí pacientovi žebro v situaci, kdy provádí zevní masáž srdce, aby pacient přežil. Život za život není tedy jednání v krajní nouzi, život za vícero životů by již však krajní nouzí byl. (např. Titanic – záchranné čluny, na kterých jsou lidé, ke člunu plavou další, chtějí se zachytit, ale hrozí, že se člun převrátí a zemřou všichni, patrně je krajní nouzí, kdy tyto „plavce“ odháníme pádlem). Použití slova „zřejmě“ má zabránit úzkému výkladu podmínek krajní nouze, obsahuje subjektivní prvek.

- Případy útoku ze strany nepřičetné osoby či osoby jednající ve skutkovém omylu posuzujeme jako nutnou obranu (útok podle § 29 nevyžaduje, aby byl útočník trestně odpovědný).
- **Jednání v případě domnělého nebezpečí** – nebezpečí existuje jen v představě pachatele, trestnost posuzujeme se zřetelem na skutkový omyl, může jít o TČ kulpózní.
- **Vybočení z mezí krajní nouze (exces)** – případ, kdy nebyly naplněny všechny znaky krajní nouze či nebyly naplněny ve všech směrech, jde o polehčující okolnosti (§ 41g):
 - **Intenzivní exces** – způsobený následek byl stejně závažný či závažnější než ten, který hrozil.
 - **Extenzivní exces** – jednání nebylo provedeno v době, kdy nebezpečí přímo hrozilo.
 - Jednání bylo možné odvrátit jinak s méně závažnými následky.
 - Byla tu povinnost nebezpečí snášet.

Nutná obrana (§ 29)

- **U nutné obrany musí být splněny následující podmínky:**
 - Přímo hrozící nebo trvajícím útok.
 - Útok směřuje proti zájmu chráněnému trestním zákonem.
 - Nejde o nutnou obranu, jestliže byla obrana zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.
- Jednání v nutné obraně je žádoucí, neboť jde de facto o nahrazení zásahu veřejné moci.
- **Ve vztahu ke krajní nouzi je nutná obrana zvláštním, privilegovaným případem** – místo jakéhokoli nebezpečí je tu útok, škoda nevzniká komukoli, ale pouze útočníkovi, tomu je možné způsobit i větší škodu, než která hrozila, není tu požadavek subsidiarity ani povinnost útok snášet.
- K jednání v nutné obraně je oprávněn každý, i když útok nesměřuje vůči němu (pomoc v nutné obraně).
- Nutná obrana směřuje proti útoku, který ohrožuje společenské vztahy chráněné trestním zákonem, a který přímo hrozí nebo trvá.
- **Útok** – úmyslné, protiprávní jednání člověka, jež je nebezpečné pro společnost, jde o určitý „druh“ nebezpečí. Útok nemusí být trestným činem, tj. nevyžaduje se, aby byl útočník trestně odpovědnou osobou (dítě, nepřičetný, osoba jednající ve skutkovém omylu). Musí však jít o čin protiprávní. U některých TČ je použití nutné obrany z povahy věci vyloučeno (např. zanedbání povinné výživy). V případě poštvání zvířete jde též o útok člověka, kdy zvíře je živým nástrojem. Útok může mít formu konání i opomenutí – např. neopuštění cizího bytu a setrvání v něm, jde zejména o případy, kdy má pachatel zvláštní povinnost konat (majitel jde venčit psa, ten pokouše dítě, majitel nic neučiní, nezasáhne).
- **Útok musí ohrožovat některou z hodnot chráněných trestním zákonem** – chráněné zájmy ohrožuje i útok vyprovokovaný, není však možné použít nutnou obranu proti jiné nutné obraně (např. lupič, který zraní bránícího, nejedná v nutné obraně). Proti dovolenému činu není nutná obrana přípustná (např. svépomoc podle ObčZ).
- **Útok hrozí přímo** – případy, kdy k porušení chráněného zájmu má dojít v úzké časové a zpravidla i místní souvislosti, přímo hrozícím útokem je např. podle okolností výhrůžka osoby, jež je známá svou agresivitou. Nutná obrana není přípustná proti útoku teprve připravovanému, který nehrozí bezprostředně.

Počátek nutné obrany se většinou bude časově krýt s okamžikem, kdy útok přejde do stadia pokusu.

- **Proti již ukončenému útoku není nutná obrana přípustná** – útok však již musí být ukončen definitivně, termín „ukončení útoku“ je třeba odlišovat od termínu „dokonaný čin“. Tak např. v případě, kdy zloděj utíká se svým lupem přes zahradu poškozeného, dokončil již TČ krádeže, útok však ještě stále trvá a nutná obrana je tedy přípustná. Osobní svobodu osoby, která byla přistižena při TČ nebo bezprostředně poté, smí za podmínek § 76(2) TŘ omezit kdokoli. Není stanoveno, jakých forem přitom může použít, avšak zadržení musí být přiměřené. Patří však mezi netypizované okolnosti.
- **Podmínkou nutné obrany není subsidiarita** – obránce se nemusí uchýlit k útěku, může se bránit samozřejmě i aktivně. Subsidiarita je však vyžadovaná u útoku dětí, nepřičetných či osobách jednajících ve skutkovém omylu (útěk, popř. upozornění na omyl).
- **Nutná obrana nesmí být zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku** – může být nepřiměřená, může být i zjevně nepřiměřená, nesmí však dosáhnout úrovně zcela zjevné nepřiměřenosti. Obrana samozřejmě musí být intenzivnější než útok tak, aby mohla pro obránce bezpečně, efektivně, rychle a definitivně útok odrazit. Pojem způsob útoku nám vyjadřuje všechny objektivní a subjektivní okolnosti útoku – jde o pojem širší než pojem „intenzita útoku“ (např. zda jde o útok individuální či skupinový, zda jde o útok se zbraní či beze zbraně, jaký je poměr sil mezi obránce a útočником apod.), neboť způsob útoku nám navíc obsahuje i prvky, které bezprostředně hrozí (hrozící součinnost dalších osob). Subjektivní prvek nutné obrany je v zákonné definici vyjádřen formulací „zcela zjevná“ (u nepřiměřenosti).
- Nutná obrana vedle subsidiarity nevyžaduje ani proporcionalitu mezi škodou hrozící a škodou způsobenou obránce – výrazně hrubý nepoměr však může být indikátorem zcela zjevné nepřiměřenosti.
- **Vybočení z mezí nutné obrany (exces)**, jde o polehčující okolnost podle § 41g, jde o jednání trestné podle té skutkové podstaty, která jím byla naplněna, rozlišujeme:
 - **Exces intenzivní** – obrana byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku (vystřelím po dětech, které jsou v cizí zahradě na třešních).
 - **Exces extenzivní** – obrana ve chvíli, kdy útok již skončil, např. ublížení útočnickovi ze msty.
- **Putativní obrana** – obrana vůči útoku domnělému, který existoval jen v představě bránícího se. Případ posuzujeme podle zásad pozitivního skutkového omylu o okolnostech vylučujících protiprávnost – zjišťuje se, zda jde v daném případě o nedbalost nevědomou (např. zapomenou v hospodě peněženku, uvědomím si to při odchodu, když se otočím, peněženka nikde, a vidím jiného hosta s peněženkou, o které se mylně domnívám, že je má, jak se snaží odejít, chci ho zastavit, tak mu dám ránu do obličeje – půjde o ublížení na zdraví z nedbalosti).

Svolení poškozeného (§ 30)

- Pro okolnost vylučující protiprávnost je třeba, aby byly splněny tyto podmínky:
- **Jde o zájmy jednotlivce, o nichž on sám může rozhodovat a jejichž porušení se nedotýká zájmu společnosti** – svolení poškozeného je tak například vyloučeno u TČ proti životnímu prostředí či TČ proti pořádku ve věcech veřejných. Souhlas je možný především u majetkových TČ, ovšem není možno udělit souhlas

například v případě zničení věci v souvislosti s posléze vyplacenou pojistkou za zničenou věc, popř. souhlas prodavačky s krádeží věcí, které jsou na prodej.

- **Nelze udělit souhlas k ublížení na zdraví nebo usmrcení s výjimkou případů svolení k lékařským zákrokům, které jsou v době činu v souladu s právním řádem a poznatky lékařské vědy a praxe** – jestliže se obviněný a poškozený dohodnou na společném odchodu ze světa tím způsobem, že jeden usmrtí druhého, potom jednání obviněného neposuzujeme jako účast na sebevraždě, nýbrž jako TČ vraždy.
- **Svolení je dáno zásadně před činem či současně s ním** - dodatečný souhlas je možný jen výjimečně, v případech, kdy jednající mohl důvodně předpokládat, že oprávněná osoba, která nebyla při činu přítomna, by daný souhlas udělila vzhledem k okolnostem případu a svým poměrům.
- **Svolení je vážné, dobrovolné, určité a srozumitelné** – osoba si musí být vědoma všech okolností, které by pro její rozhodnutí mohly mít význam. Pokud se pachatel omylem domníval, že oprávněná osoba svůj souhlas udělila, nemůže být trestně odpovědný za úmyslný TČ, nýbrž podle okolností za čin nedbalostní.
- **Je dáno osobou, která je schopna učinit závazný projev vůle v tomto směru** – předpokladem je schopnost úsudku a samostatného rozhodování osoby, která takovýto úkon činí, je však třeba tuto schopnost odlišovat od způsobilosti k právním úkonům v občanském právu.

Přípustné riziko (§ 31)

- Dříve se jako okolnost vylučující protiprávnost dovozovalo z praxe, přípustné riziko bylo jako okolnost vylučující protiprávnost výslovně zakotveno do našeho trestního práva až s nyníjším trestním zákoníkem.
- Přípustné riziko jako okolnost vylučující protiprávnost spočívá v tom, že při zavádění nové techniky, při zkoušení nových výrobků a při výzkumu je třeba někdy zájmy jinak chráněné vystavit určitému nebezpečí v zájmu vědeckotechnického pokroku (např. riziko v kosmonautice či riziko v lékařském výzkumu).
- Podmínkami přípustného rizika jsou:
 - **Vykonávání společenské prospěšné činnosti v rámci svého povolání, postavení, zaměstnání či funkce** – nestačí, pokud by se jednalo o prospěch pro jednotlivce či několik jednotlivců. Může se jednat o hodnoty úplně nové, o zkvalitnění či rozmnožení dosavadních hodnot či o záchranu současných hodnot před zničením. Je-li cílem odvrátit škody, tak na rozdíl od krajní nouze nemusí toto nebezpečí hrozit bezprostředně.
 - **Jednání je v souladu s dosaženým stavem poznání a informacemi, které měl jednající v době svého rozhodování o dalším postupu** – jednající musí dodržovat lex artis, od kterého se může odchýlit, pokud se ukáže, že daný stav je již překonaný.
 - **Nesmí dojít k ohrožení života či zdraví člověka, aniž by byl dán dotčenou osobou souhlas v souladu s jiným právním předpisem.**
 - **Výsledku nelze dosáhnout jinak (subsidiarita rizika) a společensky prospěšný výsledek musí odpovídat míře rizika** – v případě mimořádně významných cílů se v praxi setkáváme i s heroickým nasazením života, je však třeba, aby takovýto člověk jednal dobrovolně a byl zcela informován o nebezpečí. Pravděpodobnost škody však musí být podstatně menší než pravděpodobnost společenského užitku z takového jednání. Rozdílem od krajní nouze je, že u ní se zájmy cizích osob přímo poškodí, nejen ohrozí.

- **Činnost nesmí zřejmě odporovat požadavkům jiného právního předpisu, veřejnému zájmu, zásadám lidskosti nebo se přičít dobrým mravům** – dobré mravy TrZ nedefinuje, jde však o všeobecně platné normy morálky.

Oprávněné použití zbraně (§ 32)

- TČ nespáchá, kdo použije zbraně v mezích stanovených jiným pr. předpisem.
- Takových předpisů je několik – např. zákon o ozbrojených silách ČR, zákon o Policii ČR, zákon o obecní policii, zákon o vojenské policii, zákon o BIS či zákon o Vězeňské službě a justiční strážci ČR.
- Některé zákony dovolují použití zbraně v nutné obraně či krajní nouzi bez dalších podmínek, některé to pak dovolují za splnění dalších podmínek (zákon o Policii ČR).
- Zbraň je definována různě – v zákoně o BIS se jedná o střelnou zbraň, v zákoně o Policii ČR se však jedná o zbraň střelnou, bodnou, sečnou, speciální výbušný předmět, průlomový pyrotechnický prostředek a speciální náloživo.
- U střelné zbraně je, více než u jiných, možné zvolit odstupňovaný způsob použití – varování, výstřel do vzduchu, prostřelení pneumatiky, zásah do nohy...

Další (netypizované) okolnosti vylučující protiprávnost

- Krom pěti typizovaných okolností dovodila teorie a praxe ještě další, dovozené především z mimotrestních zákonů, přípustné díky analogii ve prospěch pachatele.
- **Výkon práv a povinností** – výkon povinností vyplývajících ze zákona, z rozhodnutí soudu či jiného státního orgánu nemůže být TČ (např. soudce se nedopouští TČ omezování osobní svobody, když dle zákonných podmínek vezme obviněného do vazby). Povinnost vyplývá někdy ze zákona, jindy však musí být teprve konkretizována – např. plnění závazného rozkazu není TČ, avšak některé právní předpisy (např. zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů) stanoví výjimky, kdy příslušník nesmí splnit rozkaz, kterým by spáchal TČ. Obdobně není TČ ani výkon práva – např. výkon rodičovských práv či právo omezit osobní svobodu osoby přistižené při páchání TČ či bezprostředně poté dle § 76(2) TR.
- **Výkon povolání** – svou povahou se blíží výkonu práva, tak např. lékař není trestně odpovědný za lékařské úkony řádně prováděné, soudní exekutor není trestně odpovědný za exekuci provedenou v mezích zákona. Pokud tedy lékař úmyslně amputuje končetinu, nedopouští se TČ těžkého ublížení na zdraví (§ 145), pokud lékař postupoval podle pravidel lékařské vědy (lege artis), nebude trestně odpovědný ani za případný následek spojený s tímto zákrokem (např. pacient při operaci zemře). Pokud však pacient nedal souhlas k zákroku, může jít o neoprávněný zásah do osobní svobody. V případě transplantací bez souhlasu (živého) dárce by dokonce mohl být naplněn i některý z TČ proti zdraví (tedy nejen omezení osobní svobody dárce). Odběr tkání a orgánů z těla mrtvého pak je TČ nedovoleného nakládání s tkáněmi a orgány (§ 165). Informovaný souhlas pacienta – každý vyšetřovací či léčebný úkon je možný pouze s informovaným souhlasem pacienta, nebo pokud lze takovýto souhlas předpokládat. Souhlas není potřeba např. u nemocí, u kterých lze uložit povinné léčení, intoxikace či nedovoluje-li to zdravotní stav pacienta a jde o záchranu jeho života či zdraví. Písemná podoba souhlasu je označována jako písemný revers. Pozitivní revers = souhlas, negativní revers = lékař si jej musí vždy vyžádat, odmítá-li nemocný provedení zákroku i přes řádné poučení (více z. o zdravotních službách).

- **Vykonávání dovolené činnosti** – například sportovní činnost (boxeři).

1.3. Příklady trestných činů, které přichází v úvahu

Vražda (§ 140)

- **Úmyslné usmrcení člověka**
- Rozlišuje se vražda:
 - prostá (odst. 1)
 - s rozmyslem (odst. 2)
 - po předchozím uvážení (odst. 2)
- Odst. 2 je speciální vůči odst. 1 => odst. 2 je samostatná základní skutková podstata
- **Vražda prostá** – spontánní vražda, vymezena negativně vůči vraždě prosté, po předchozím uvážení a vůči zabití; jde o úmyslné usmrcení člověka, ke kterému došlo:
 - bez rozmyslu nebo
 - předchozího uvážení a
 - pachatel nejednal ani v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli
 - anebo v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného
- **Vražda s rozmyslem** – rozmysl = krátké nesofistikované uvážení/myšlenková činnost bezprostředně předcházející činu, při němž má pachatel možnost zhodnotit důvody pro spáchání činu i důvody proti spáchání.
- **Vražda po předchozím uvážení** – liší se od rozmyslu svým časovým vymezením a vyšší intenzitou, předchází činu s větším časovým odstupem a kromě zhodnocení důvodů pro a proti spáchání obsahuje i určitý plán (stačí rámcová představa, kterou může pachatel postupem času modifikovat, týká se zvolení prostředků a způsobu usmrcení), je patrné stadium přípravy.
- Rozmysl a předchozí uvážení = kvalifikační okolnosti charakterizující způsob rozhodování pachatele směřujícího k úmyslnému zavinění, v obou případech se může týkat i úmyslu nepřímého (pachatel chce vést loupežný útok způsobem, kterým může usmrtit člověka).
- Příklad – manžel chce opustit domácnost a rozvést se:
 - Vražda prostá – manželka ho v afektu zavraždí nožem, kterým zrovna krájela v kuchyni cibuli.
 - Vražda s rozmyslem – manželka si při jeho odchodu řekne, že ho zavraždí, dívá se na nožík v ruce, kterým právě krájí cibuli, ten by ale k usmrcení nestačil, otevře kredenc, vezme nůž s větší čepelí a bodne.
 - Vražda po předchozím uvážení – manželka se rozhodne ho usmrtit, řekne: „dobře, chceš se rozvést, tak ale pojd' ještě na procházku, promluvíme si o tom“, při procházce v noci do něj strčí a on spadne ze skály, žena pak přijde domů a napíše „dopis na rozloučenou“ za manžela.
- **Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby [§ 140(3)]:**
 - Těžší následek – na dvou či více osobách
 - Ochrana více ohrožených osob
 - na těhotné ženě,
 - na dítěti mladším 15 let,
 - na úřední osobě při výkonu nebo pro výkon její pravomoci,

- na svědkovi, znalci nebo tlumočnickovi v souvislosti s výkonem jejich povinnosti,
- na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona,
- na jiném pro jeho skutečnou nebo domnělou rasu, příslušnost k etnické skupině, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je skutečně nebo domněle bez vyznání.
- Závažný způsob spáchání činu
 - opětovně,
 - zvláště surový či trýznivý způsob (zvláště surový – velmi brutální, nehledí se na útrapy poškozeného x trýznivý – útrapy člověka, např. svázání člověka, položení na postel a jeho přikrytí peřinou tak, že se později zadusí).
- Zavrženíhodná pohnutka
 - v úmyslu získat pro sebe nebo pro jiného majetkový prospěch (např. loupežná či nájemná vražda) nebo
 - ve snaze zakrýt nebo usnadnit jiný trestný čin,
 - nebo z jiné zavrženíhodné pohnutky (značí o zjevné bezcitnosti a bezohlednosti pachatele – ne žárlivost, afekt).
- **Příprava** je v případě všech odstavců trestná.
- **Euthanasie** (milosrdná/dobrá smrt, smrt z útrpnosti) – v osnově TZ byla původně privilegovaná SP postihující tato jednání, nakonec však neprošla. Beztrestná v Beneluxu, privilegovaná SPTČ v SRN, Rakousku, Polsku, Itálii, Norsku, Švýcarsku. Jak ji trestat? Trest pod spodní hranici sazby § 58(1), v krajním případě i subsidiarita trestní represe => pokud by k těmto dvěma možnostem bylo ale přistupováno častěji, je otázkou, zda by soudní moc nenahrazovala zákonodárce vymezením způsobu trestání tohoto činu. Rozlišujeme euthanasii:
 - Aktivní – konáním, např. zavedením smrtící infuze (trestná jako vražda).
 - Pasivní – nepokračování v dosavadní léčbě (je-li s informovaným souhlasem pacienta, není trestná).
- **Judikatura:**
 - Pachatel se domníval, že poškozenou již usmrtil, tělo hodil do studny => poškozená v té době však ještě žila a ve studni se usmrtila. Nejde o dolus generalis. Kvalifikováno jako pokus vraždy ve vícečinném souběhu s usmrcením z nedbalosti.
 - Pokud si pachatel sjedná osobu k usmrcení jiného a tato osoba od počátku nemá v úmyslu dotyčného usmrtit, nevylučuje to trestní odpovědnost pachatele k přípravě vraždy.
 - Pokud pachatel střílí na policistu pistolí při výkonu jeho služby s cílem jej usmrtit, jde o pokus vraždy, jednočinný souběh s § 325(1)a, (2)a je vyloučen.
 - Usmrcení vyděrače, který požadoval peněžité plnění po pachateli, nelze kvalifikovat jako vraždu spáchanou pro získání majetkového prospěchu.

Zabití (§ 141)

- Privilegovaná SP úmyslného usmrcení člověka, objevuje se nově až v nynějším TZ.

- Pachatel jednal (alternativně):
 - **v silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli** anebo
 - Strach – reakce pachatele na nebezpečí či ohrožení zejména života či zdraví.
 - Úlek a zmatek – duševní stav pachatele projevující se v jeho zkratovité reakci, nutné odlišovat od putativní obrany.
 - Silné rozrušení musí být výrazné a ze společenského hlediska ospravedlnitelné.
 - Musí mít podklad ve vnějších závažných důvodech.
 - Nemůže jít o rozrušení způsobené vypjatou situací, do které se pachatel dostal svým nemorálním či nezákonným chováním.
 - Nemůže jít ani o afekt hněvu či vzteku ve spojení s alkoholem (nejčastější případy).
 - **v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného**
 - Zde již není nutné, aby šlo o zkratovité jednání, může zde být rozmysl i předchozí uvážení.
 - Nemůže jít o zavrženíhodné jednání vztahující se např. k majetku pachatele, musí jít o jednání pro pachatele fyzicky i psychicky trýznivé vzbuzující ponížení apod.
- V obou případech existuje tendence orgánů činných v trestním řízení vykládat tento TČ velmi restriktivně.
- Není podstatné, že pachatel neměl omezeny ovládací a rozpoznávací schopnosti.
- Silné rozrušení představuje afektivní krátko- či dlouhodobou reakci.
- **Judikatura:** několikrátá krádež majetku, kdy ještě navíc není zřejmé, že předchozích krádeží se dopustil stejný pachatel, není podnětem, který by vedl k ospravedlnitelnému hnutí mysli a v případě usmrcení zloděje tedy nejde o zabití, ale o vraždu.

Vražda novorozeného dítěte matkou (§ 142)

- Privilegovaná SP k vraždě, ve vztahu speciality i k zabití.
- Otázkou, proč je matka stigmatizována jako vražedkyně, když důvody pro privilegovanost jsou obdobné jako u zabití.
- Vychází z lékařských poznatků o výrazném vlivu porodu na psychiku ženy.
- Matka, která v rozrušení způsobeném porodem úmyslně usmrtí své novorozené dítě:
 - při porodu nebo
 - bezprostředně po něm (zde je rozhodující trvání rozrušení, může jít i o několikadenní časový úsek).
- Pachatel = matka = konkrétní subjekt.
- Zda žena jednala v rozrušení způsobeném porodem, zkoumá znalec-porodník a psychiatr.
- **Judikatura:**
 - Skutečnost, že žena již před porodem chtěla usmrtit své dítě, nevylučuje užití § 142, pokud jej usmrtila při či bezprostředně po porodu v rozrušení jím vyvolaném.

- Návod či pomoc k usmrcení dítěte při porodu či po něm je návodem či pomocí k TČ vraždy podle § 140(1), (3)c; výjimečný psychický stav matky může svědčit pouze jí.

Usmrcení z nedbalosti (§ 143)

- Nedbalostní usmrcení jiného
- **Kvalifikované skutkové podstaty:**
 - Odst. 2 – pachatel porušil důležitou povinnost vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona.
 - Odst. 3 – hrubě porušil zákony o ochraně životního prostředí nebo zákony o bezpečnosti práce nebo dopravy anebo hygienické zákony.
 - Odst. 4 – smrt alespoň dvou osob.
- **Velmi často v rámci dopravních nehod** – při posuzování zavinění pachatele je třeba vycházet z pravidel provozu na pozemních komunikacích (zákon o provozu na pozemních komunikacích atd.), které stanoví objektivní kritérium opatrnosti. Výjimečně může být nedostatek zavinění i z hlediska subjektivního kritéria (řádnou míru opatrnosti není řidič v konkrétním případě schopen vynaložit). O zavinění tedy půjde, pokud povinnost a možnost předvídat porušení či ohrožení zájmu chráněného trestním zákonem jsou dány současně. Pro posouzení trestní odpovědnosti je důležitý také princip omezené důvěry = řidič se může spoléhat na dodržování pravidel silničního provozu ze strany jeho ostatních účastníků, pokud z konkrétní situace neplyne opak (např. je-li zřejmé, že řidič nedá přednost k jízdě, i když by ji dát měl, musí řidič, který přednost má, přizpůsobit této skutečnosti chování v silničním provozu). Smrt při dopravních nehodách majoritně představuje kvalifikovanou SP v odst. 2.
- **Judikatura:**
 - Možný souběh s TČ ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 274(1), (2)a.
 - Příklad nedostatečného zabezpečení objektu s bojovými psy, kteří se dostali z objektu a usmrtili člověka.
 - Lovec – oprávněný držitel zbraně nechá doma své nezletilé děti s loveckou puškou, nezletilý syn touto zbraní zastřelí svou nezletilou sestru.

Účast na sebevraždě (§ 144)

- **Sebevražda** – úmyslné usmrcení sebe samého
- **Subjektivní stránka – úmysl**
- **Objektivní stránka** – pachatel jiného:
 - **pohne** k sebevraždě nebo
 - mu k sebevraždě **pomáhá**
- Jelikož sebevražda není TČ, musí být tato svým způsobem forma účastenství vyjádřena jako samostatný TČ.
- **Donucení** jiného k sebevraždě fyzickým či psychickým násilím je vražda.
- **Pohnutí** osoby, která pro nedostatek věku či duševní poruchu není schopna rozpoznat nebezpečnost svého jednání nebo jej ovládat, je vraždou.
- **Judikatura:**
 - Dohoda na vzájemném úmyslném usmrcení jeden druhého jako způsobu společného dobrovolného odchodu ze světa => pokud jeden z nich přežil, dopustil se tento vraždy toho druhého.

2. Trestné činy proti zdraví

- **1. hlava (trestné činy proti životu a zdraví), 2. díl zvláštní části TZ**
- **Objekt** = lidské zdraví, resp. duševní i fyzické funkce lidského organismu
- **Objektivní stránka** – způsobení ublížení na zdraví, rozhodující je stav jedince před činem, nikoli stav absolutního zdraví. Soud o ublížení na zdraví rozhoduje na podkladě znaleckých posudků či lékařských zpráv. TZ rozlišuje dvě formy ublížení na zdraví:
 - **Těžká újma na zdraví**
 - **Ublížení na zdraví**

Těžká újma na zdraví [§ 122(2)] – dvě kumulativní podmínky:

- vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění
- které odpovídají některému z těchto taxativně vymezených kritérií (ta se mohou vzájemně překrývat):
 - a) zmrzačení – trvale chorobný stav daný značnou tvarovou nebo funkční změnou těla nebo ztráta končetiny či její podstatné části
 - b) ztráta nebo podstatné snížení pracovní způsobilosti – trvale chorobný stav nebo ztráta části těla, spojené s úplnou ztrátou či podstatným snížením povšechné pracovní způsobilosti (není důležité konkrétní zaměstnání poškozeného)
 - c) ochromení údu – trvalá nezpůsobilost či značně snížená schopnost pohybu horní či dolní končetiny či její podstatné části
 - d) ztráta nebo podstatné oslabení funkce smyslového ústrojí – podstatné oslabení = alespoň 50 %, ztrátou 1 oka/ucha dojde ke snížení jen o 25 %, resp. 15 % (toto by se posuzovalo jako poškození důležitého orgánu)
 - e) poškození důležitého orgánu – musí jít o porušení některého z tělesných orgánů, při němž vzniká nebezpečí pro život či jiný závažný déletrvající či trvalý následek
 - f) zohyzdění – viditelná trvale hyzdící změna těla vzbuzující odpor, je nerozhodné, zda je možno tuto změnu odstranit plastickou operací, např. ztráta 1/3 ucha
 - g) vyvolání potratu (do 28. týdne po početí) nebo usmrcení plodu (po 28. týdnu) – možno užít pouze v nedbalostní formě, pokud by k těmto jednáním došlo úmyslně, šlo by o jeden z TČ proti těhotenství ženy
 - h) mučivé útrapy – krátkodobé bolesti na hranice snesitelnosti či dlouhodobé méně intenzivní bolesti
 - i) delší dobu trvajících porucha zdraví – fyzická i duševní újma na zdraví omezující způsob života poškozeného na dobu nejméně 6 týdnů, díky pokroku v lékařské vědě však nejde o dogmaticky stanovenou dobu, v případě vážné poruchy zdraví může být naplnění těžké újmy odůvodněno i v případě kratší doby trvání než 6 týdnů. Judikatura: Pachatel nakazil virem HIV poškozeného, a u kterého se ještě neprojevila nemoc AIDS. Vzhledem ke specifice onemocnění HIV však půjde o delší dobu trvajících poruchu zdraví [§ 122(2)i]. Pachatel bude trestně odpovědný za pokus TČ těžkého ublížení na zdraví v jednočinném souběhu s TČ šířením nakažlivé nemoci.

Ublížení na zdraví [§ 122(1)]

- Stav záležející v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření. Podle soudní praxe porucha zdraví či onemocnění znesnadňující obvyklý způsob života po dobu nejméně 7 dnů. Jako významné pomocné kritérium pro posouzení zde slouží pracovní neschopnost. Pokud šlo o výraznou újmu na zdraví, lze tuto posoudit při splnění ostatních kritérií jako ublížení na zdraví i v případě znesnadnění obvyklého způsobu života po dobu kratší 7 dnů. Nutnost lékařského vyšetření se posuzuje z objektivního, ne subjektivního hlediska.
- Svolení poškozeného nevyklučuje trestní odpovědnost (pokud nejde o svolení k lékařskému zákroku provedenému lege artis).
- Pachatel, který zaviněně způsobí osobě již smrtelně zraněné další, ačkoli nikoli smrtelná zranění, odpovídá za ublížení na zdraví.

§ 145 Těžké ublížení na zdraví, § 146 ublížení na zdraví, § 146a ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky

- Úmyslné trestné činy
- Těžké ublížení na zdraví – úmyslné způsobení těžké újmy na zdraví, trestná i příprava
- Ublížení na zdraví – úmyslné způsobení ublížení na zdraví
- Ublížení na zdraví z omluvitelné pohnutky – 2 privilegované SP, kdo jinému úmyslně způsobí ublížení na zdraví (odst. 1) nebo těžkou újmu na zdraví (odst. 2) v:
 - silném rozrušení ze strachu, úleku, zmatku nebo jiného omluvitelného hnutí mysli anebo
 - v důsledku předchozího zavrženíhodného jednání poškozeného.
- Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby – obdobně jako u vraždy s výjimkou 1) majetkového prospěchu či 2) úmyslu zakrytí nebo usnadnění jiného TČ. V těchto případech by šlo o loupež či jiný v úvahu připadající TČ proti svobodě nebo majetkový TČ v jednočinném souběhu.

§ 147 Těžké ublížení na zdraví z nedbalosti, § 148 Ublížení na zdraví z nedbalosti

- Často jde o trestné činy v dopravě – viz § 143 usmrcení z nedbalosti
- **Důležitá povinnost** vyplývající ze zaměstnání, zákona apod. = její porušení je předpokladem ublížení na zdraví z nedbalosti a vyšší trestnosti u těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti. Jde o povinnost, jejíž porušení v konkrétní situaci podstatně zvyšuje nebezpečí pro lidský život či zdraví.

3. Neposkytnutí pomoci a další trestné činy ohrožující život nebo zdraví

- 1. hlava (trestné činy proti životu a zdraví), 3. díl zvláštní části TZ
- ohrožovací TČ – k jejich dokonání stačí ohrožení zájmu chráněného TZ

Mučení a jiné nelidské a kruté zacházení (§ 149)

- **2 formy:**
 - § 149, nezakládající trestný čin proti lidskosti
 - § 401 (útok proti lidskosti), zakládající trestný čin proti lidskosti
- Do právního řádu zařazeno v r. 1988 v souvislosti s přijetím Úmluvy proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení či trestání.
- **Objektivní stránka** – mučení nebo jiné nelidské a kruté zacházení, ke kterému musí dojít v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu státní správy, územní samosprávy, soudu nebo jiného orgánu veřejné moci a které působí jinému tělesné nebo duševní utrpení.
- **Objekt** – nedotknutelnost osoby, její život, zdraví a lidská důstojnost, zájem na respektování základních lidských práv při výkonu pravomoci orgánů veřejné moci.
- Orgán veřejné moci – orgán autoritativně rozhodující o právech a povinnostech subjektů, ať už přímo, či zprostředkovaně, stát veřejnou moc vykonává zejména prostřednictvím moci výkonné, zákonodárné a soudní. Tato rozhodnutí jsou státní mocí vynutitelná.
- **Pachatel:**
 - Kdokoli, kdo jedná v souvislosti s výkonem pravomoci orgánu veřejné moci
 - Úřední osoba (§ 127) – okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby
- **Subjektivní stránka** – úmysl, který se vztahuje jak k mučení, tak i k souvislosti pachatelova jednání s výkonem pravomoci orgánu veřejné moci.

Neposkytnutí pomoci (§ 150)

- **Objekt** – lidský život a zdraví
- Čistě omisivní TČ
- TČ neposkytnutí pomoci obsahuje dvě základní skutkové podstaty v odst. 1 i odst. 2, odst. 2 je ve vztahu speciality k odst. 1.
- **Objektivní stránka** – obecně řečeno jde o porušení obecné povinnosti konat (je uložena přímo trestním zákonem). Pokud by měl pachatel úmysl a zvláštní povinnost konat podle § 112, byl by trestně odpovědný za poruchový delikt, a nikoli za neposkytnutí pomoci.
- **Subjektivní stránka** – úmysl
- TČ je dokonán, když povinný nezačne s poskytováním potřebné pomoci neprodleně
- **Odst. 1**
 - Neposkytnutí potřebné pomoci osobě, která je v nebezpečí smrti nebo jeví známky vážné poruchy zdraví nebo jiného vážného onemocnění.
 - Potřebná pomoc – širší než první pomoc; pomoc nutná k odvrácení nebo snížení nebezpečí ohroženého, jde zejména o první pomoc, ale např. i o přivolání odborné pomoci (tomu je i nutné dát přednost v případě, že je zřejmé, že neodborný zásah či manipulace se zraněným by mohly nebezpečí zvýšit).
 - Pachatel – kdokoli, kdo za dané situace může potřebnou pomoc poskytnout.
 - Povinnost odpadá, pokud by poskytnutím potřebné pomoci vyvolal nebezpečí pro sebe nebo jiného – tímto nebezpečím však není nebezpečí trestního stíhání v případě, že by měl pachatel poskytnout pomoc svému spolupachateli jiného trestného činu.

- Povinnost nezaniká, pokud i přes nemožnost určitého způsobu poskytnutí potřebné pomoci existuje ještě i jiná možnost (někdo se topí, já jsem neplavec, takže nemůžu skočit do vody, ale můžu zavolat plavce / hodit tonoucímú lano).
- **Odst. 2**
 - Rozdíl od odst. 1 spočívá v:
 - Speciální subjekt – pachatel je podle povahy svého zaměstnání povinen takovou pomoc poskytnout – např. lékař, hasič, člen horské služby.
 - Povinnost neodpadá, pokud by poskytnutím potřebné pomoci vyvolal nebezpečí pro sebe nebo jiného – pachatel je povinen nebezpečí snášet.
 - Pokud se povinnost konat podle povahy zaměstnání kryje se zvláštní povinností konat (např. lékař ve službě), je tu v případě následku odpovědnost za poruchový TČ; příklady neposkytnutí potřebné pomoci v těchto případech:
 - Lékař ve službě – poškozený např. zemře => TČ proti životu (podle zavinění k poruchovému TČ půjde o vraždu či usmrcení z nedbalosti).
 - Lékař ve službě – poškozenému nenastaly žádné následky => § 150(2).
- Lékař mimo službu – § 150(2) ať už pacient má následky, či ne.

Neposkytnutí pomoci řidičem dopravního prostředku (§ 151)

- Ve vztahu speciality k neposkytnutí pomoci podle § 150, neboť zde nebezpečí vzniklo při dopravní nehodě.
- Povinnost odpadá, pokud by poskytnutím potřebné pomoci vyvolal nebezpečí pro sebe nebo jiného.
- Pachatel – konkrétní subjekt – řidič dopravního prostředku, který měl na nehodě účast.
- Dopravní prostředek – také jízdní kolo či povoz tažený koňmi.
- Účast na nehodě – lhostejné, zda zaviněná či ne, povinnost poskytnout potřebnou pomoc má ovšem pouze řidič (ne spolujezdec apod.).
- Pokud řidič úmyslně ujel, aniž se přesvědčil o zdr. stavu poškozeného = pokus § 151.
- Újma na zdraví zde nemusí dosahovat ani ublížení na zdraví, musí ale vyžadovat poskytnutí pomoci.
- Nedbalostní způsobení újmy na zdraví a následné neposkytnutí potřebné pomoci = vícečinný souběh těchto dvou skutků.

Šíření nakažlivé lidské nemoci (§ 152) / z nedbalosti (§ 153)

- **Objekt** – zájem na ochraně života a zdraví lidí před nebezpečím rozšíření nakažlivých lidských nemocí
- **Subjektivní stránka** – úmysl (§ 152) i nedbalost (§ 153)
- **Objektivní stránka** – pachatel u lidí **způsobí nebo zvýší nebezpečí** (alternativně):
 - zavlečení nakažlivé nemoci – vyvolání nebezpečí vzniku hromadné infekce tam, kde dosud nebyla
 - rozšíření nakažlivé nemoci – nemoc se již vyskytovala, ale ne epidemicky
- **Není třeba**, aby k zavlečení/rozšíření došlo, stačí vyvolání bezprostředního nebezpečí (nestačí však pouhá možnost vyvolání bezprostředního nebezpečí – to tu již musí být).

- Nakažlivá lidská nemoc – společné ustanovení § 154: Vláda nařízením stanoví, co se považuje za nakažlivé lidské nemoci => nař. 453/2009 Sb. Například salmonelóza, tuberkulóza, tyfus, hepatitida či nosičství HIV a AIDS (nejde o pohlavní nemoci!)
- Variabilita možných jednání vedoucí ke spáchání TČ, např. nepodrobení se ve stanoveném rozsahu určitému druhu očkování
- **Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby** – např. v čase ohrožení státu nebo za válečného stavu, za živelní pohromy nebo jiné události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí, veřejný pořádek nebo majetek, porušení takovým činem důležité povinnosti vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, nebo způsobení těžké újmy na zdraví.
- Příprava trestná u úmyslné formy (ale pouze u odst. 3 a 4).

Ohrožení pohlavní nemocí (§ 155)

- Ve vztahu speciality k šíření nakažlivé lidské nemoci
- **Objekt** – ochrana lidského života a zdraví před pohlavní nemocí
- **Objektivní stránka** – vydání jiného v nebezpečí pohlavní nákazy, musí jít o bezprostřední ohrožení, zpravidla vykonáním soulože
- **Subjektivní stránka** – úmysl i nedbalost (případ, kdy pachatel neměl lékařsky ověřeno, že choroba, kterou trpí, je chorobou pohlavní)
- **Pachatel** – kdokoli, zpravidla však osoba nakažená pohlavní nemocí
- Pokud byla vyvolána u ohrožené osoby porucha, půjde již o některý z TČ proti životu a zdraví (ohrožovací jsou vůči poruchovým TČ ve vztahu subsidiarity, jednočinný souběh je tedy vyloučen).
- Pohlavní nemoci – syfilis, kapavka, měkký vřed a tzv. čtvrtá pohlavní nemoc (NE HIV, AIDS – jde o nakažlivé lidské nemoci)
- Judikatura: Pachatel nakazil virem HIV poškozeného, u kterého se ještě neprojevila nemoc AIDS. Vzhledem ke specifice onemocnění HIV však půjde o delší dobu trvající poruchu zdraví [§ 122(2)i]. Pachatel bude trestně odpovědný za pokus TČ těžkého ublížení na zdraví v jednočinném souběhu s TČ šířením nakažlivé nemoci.

Ohrožování zdraví závadnými potravinami a jinými předměty (§ 156) / z nedbalosti (§ 157)

- **Objekt** – zájem na ochraně lidského zdraví před potravinami a jinými předměty, jejichž užití nebo použití k obvyklému účelu je nebezpečné lidskému zdraví.
- **Objektivní stránka** – pachatel v rozporu s jiným právním předpisem:
 - má na prodej nebo
 - pro tento účel vyrobí anebo
 - sobě nebo jinému opatří potraviny nebo jiné předměty, jejichž požití nebo užití k obvyklému účelu je nebezpečné lidskému zdraví
- Pokud si potraviny/jiné předměty opatří výhradně pro vlastní potřebu, nejde o TČ.
- **Subjektivní stránka** – úmysl (§ 156) i nedbalost (§ 157)
- **Pachatel** – kdokoli
- **Okolnosti podmiňující použitá vyšší trestní sazby** – např. v čase ohrožení státu nebo za válečného stavu, za živelní pohromy nebo jiné události vážně ohrožující život nebo zdraví lidí, veřejný pořádek nebo majetek, porušení takovým

činem důležité povinnosti vyplývající z jeho zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce nebo uloženou mu podle zákona, nebo způsobení těžké újmy na zdraví.

- Potravina – definice v zákoně č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích: látky určené ke spotřebě v člověkem nezměněném nebo upraveném stavu jako jídlo či nápoj
- Jiné předměty – věci sloužící k uspokojování lidských potřeb, např. oděv, obuv, hračky, kosmetika, léky apod.
- Příprava trestná u úmyslné formy (ale pouze u odst. 3 a 4)

Rvačka (§ 158)

- **Objekt** – život a zdraví osob, především pak účastníků rvačky
- **Objektivní stránka** – vzájemné napadání **alespoň 3 osob**, kdy všichni jsou zároveň útočníky a zlé nakládání je tak intenzivní, že ohrožuje jejich život a zdraví
- **Pachatel** – kdokoli se účastní rvačky
- **Subjektivní stránka** – úmysl, ten musí pokrývat nejen účast na rvačce, ale i ohrožení jiného na zdraví či životě, rvačkou tedy není např.:
 - obrana skupiny před útokem jiného
 - jednání v nutné obraně
 - účastníkem není ani ten, kdo zasáhne do rvačky s cílem přerušit ji
- **Způsobení jinému těžké újmy na zdraví či smrti při rvačce (odst. 2 a 3):**
 - Odpovídá každý z účastníků (nejen ten, kdo přímo způsobil následek), pokud:
 - poznal, že k takovému následku může dojít, ale bez přiměřených důvodů spoléhal, že nedojde
 - nevěděl, že k následku může dojít, ač vzhledem k okolnostem a svým osobním poměrům vědět měl a mohl
 - „Jinému“ – pokud by byla újma způsobená jen mně, byl bych tr. odpovědný jen podle § 158(1), pokud ale ještě někomu dalšímu, šlo by i o odst. 2, popř. 3
 - Okolnosti, kdy lze předpokládat způsobení těchto těžších následků – např. způsob vedení rvačky, její průběh, rozložení sil, nebezpečnost místa
- Účastník rvačky, který některým členům rvačky úmyslně ublíží na zdraví, jiné na zdraví ohrožuje, se dopouští TČ ublížení na zdraví v 1činném souběhu s TČ rvačky. Ostatní členové rvačky, kterým lze k takovému následku přičítat jen nedbalost, by byli trestně odpovědní podle § 158(1), (2) nebo (3).
- Jednočinný souběh TČ rvačky s TČ ublížení na zdraví z nedbalosti je vyloučen [nedbalostní ublížení na zdraví je již obsaženo v § 158(2), popř. (3)].

1.4. Příklady, fyzický útok klienta

Zaútočí-li klient na zaměstnance poskytovatele sociálních služeb (tj. sociální pracovník, pracovník v sociálních službách a zdravotnický pracovník poskytující sociální služby, dále souhrnně sociální pracovník), pak je sociální pracovník oprávněn se bránit v rámci institutu nutné obrany.

Nutnou obranou se rozumí takové jednání, kterým sociální pracovník odvrací hrozící nebo trvající útok na svoje zdraví či život či majetek. Jednání, které takový útok odvrací, je jednáním oprávněným; sociálního pracovníka nelze pro něj postihnout či trestat (nebude se jednat o trestný čin ani o přestupek). Musí být však splněny podmínky pro použití nutné obrany.

Podmínkou beztretnosti je, že

- jde o útok přímo hrozící nebo trvající a
- obrana nesmí být / nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Útok je fyzický útok klienta, i když je nepřičetný. Může se jednat o úder, kopnutí, škrcení, rdoušení, zatlačení ke zdi a další podobné fyzické násilí nebo bezprostřední hrozbu takového útoku. Útok je i vytvoření nebezpečné situace a udržování takovéto situace.

Útokem není útok vyprovokovaný. Přímo hrozícím útokem je situace, kdy lze na podkladě dosavadního průběhu událostí důvodně očekávat, že k útoku vzápětí nepochybně dojde. Bezprostřední hrozba útoku může nastat již při slovním nebo konkludentním projevu úmyslu zaútočit (slovní hrozba násilím spojená s uchopením zbraně), obvykle však ve stadiu pokusu trestného činu (pokud je útok trestným činem). Bránit se lze před útokem bezprostředně hrozícím, a není proto třeba čekat na jeho zahájení.

Útok musí bezprostředně hrozit nebo trvat. Útok trvá, dokud není ukončen. Proti útoku, který ještě bezprostředně nehrozí nebo který již byl ukončen, není nutná obrana přípustná. Jestliže jde o trestný čin, není ukončení útoku totožné s dokonáním činu. Proto je nutná obrana přípustná až do dokončení trestného činu (do doby, dokud trvá útok proti chráněnému statku, přestože trestný čin byl již dokonán – takovou nutnou obranou je například násilné odnětí kořisti zloději, který si odnáší věc získanou dokonanou krádeží).

Přiměřenost obrany k útoku je třeba posuzovat podle míry intenzity toho kterého jednání (obranu a útoku) a podle závažnosti škod hrozících z útoku a způsobených obranou (proporcionalita). Z povahy věci plyne, že úspěšná obrana musí být ve svém způsobu (míra aktivity a zvolené obranné prostředky) intenzivnější než podniknutý útok. Zákon to zdůrazňuje slovy „zcela zjevně nepřiměřená“. Proto o vybočení z mezí nutné obrany pro její zcela zjevnou nepřiměřenost půjde jen tehdy, jestliže pachatel použil prostředku podstatně silnějšího, než bylo za dané situace třeba k odvrácení útoku, nebo když škoda způsobená nutnou obranou je v hrubém nepoměru ke škodě hrozící z útoku. Každý případ nutné obrany proto musí být posuzován komplexně ve všech souvislostech jeho okolností a přísně individuálně (srov. R 11/1965).

Judikatura:

Není možné apriorně usoudit na vybočení z mezí nutné obrany pouze z toho, že stěžovatel, jenž odvracel útok na majetek a na nedotknutelnost obydlí, svým jednáním ublížil jinému na zdraví. Nutná obrana je dle soudní judikatury přípustná proti útoku přímo ohrožujícímu jakýkoli zájem chráněný trestním zákonem, tedy i zájem na ochraně majetku a nedotknutelnosti obydlí. O to více musí být poskytnuta ochrana majetku, pokud k útoku na něj dochází v místě, jež je chráněno z titulu jiného práva jako nedotknutelné (obydlí). Soud, který upřednostnil při posouzení podmínek nutné obrany ochranu práva poškozeného na zdraví před právem stěžovatele na ochranu majetku a nedotknutelnosti obydlí, měl proto přesvědčivě vysvětlit, proč nepovažoval obranu stěžovatele (bránění v demontáži, vystrčení poškozeného ze dveří) za výkon nutné obrany.

II. ÚS 317/01

Ústavní soud souhlasí se závěrem obecných soudů, že odsouzený vybočil z mezí nutné obrany v excesu intenzivním. Intenzita obrany, má-li být způsobilá odvrátit útok, může být zásadně silnější než intenzita útoku. Obrana však nesmí být zcela zjevně, přehnaně silnější, než je třeba k odvrácení útoku. V daném případě, s ohledem na charakter použité zbraně, četnost způsobených ran a jejich intenzitu je zřejmé, že obrana odsouzeného byla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

IV. ÚS 433/2002

U nutné obrany není podmínkou její proporcionalita ani subsidiarita. Obranu proti útoku přímo hrozícímu nebo trvajícím nelze tudíž považovat za nepřiměřenou jenom proto, že napadený se útoku nevyhnul útekem, i když byl útek možný, anebo že nezvolil mírnější možnou obranu než obranu, jež nevybočila ještě z mezí přiměřenosti.

Přiměřenost obrany nutno posuzovat z hlediska konkrétní situace, v níž se vůči útočníkovi napadený ocitl.

R 19/1958

Stav nutné obrany je důvodem vylučujícím nebezpečnost činu pro společnost i jeho nedovolenost, takže čin provedený v nutné obraně není trestným činem a nemůže být postižen trestem nebo jinou sankcí. O nutnou obranu nepůjde tam, kde útok již fakticky skončil nebo kde pachatel reaguje na útok takovým způsobem, že útok ve skutečnosti oplácí, a nikoliv odvrací.

U nutné obrany se nevyžaduje přiměřenost obrany ve smyslu naprosté proporcionality mezi významem ohroženého společenského vztahu a vztahu dotčeného. Zákon to zdůrazňuje slovy „zřejmě nepřiměřená“.

Proto o vybočení z mezí nutné obrany pro její zcela zřejmou nepřiměřenost půjde jen tehdy, jestliže pachatel použil prostředku podstatně silnějšího, než bylo za dané situace třeba k odvrácení útoku, nebo když škoda způsobená nutnou obranou je v hrubém nepoměru ke škodě hrozící z útoku. Každý případ nutné obrany proto musí být posuzován komplexně ve všech souvislostech jeho okolností a přísně individuálně.

R 11/1965

K požadavku objasnění skutkových předpokladů pro posouzení, zda čin jinak trestný není trestným činem pro nutnou obranu.

Beztrestnosti podle § 13 tr. zák. se nemůže dovolávat ten, kdo se při obraně proti útoku neomezí na odvrácení útoku, ale podnikne další útočné činy, neodůvodněné již pouze nutností obrany, a kdo případně se dá s útočníkem do vzájemné pútky, takže již u něj nejde o obranu, ale o vypořádání se s útočníkem. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 26/1967

Jde o nutnou obranu, odvrací-li napadený činem jinak trestným útok na tělesnou integritu přímo mu hrozící proto, že se snažil odvrátit útok směřující proti tělesné integritě jiné osoby.

R 7/1970

K výkladu podmienok nutnej obrany. U nutnej obrany sa nevyžaduje primeranosť obrany v zmysle úplnej úmernosti (proporcionality) medzi významom ohrozeného spoločenského vzťahu a vzťahu dotknutého obranou. Primeranosť obrany treba posúdiť so zreteľom na všetky okolnosti prípadu a na vybočenie z medzí nutnej obrany nemožno usúdiť len z toho, že napadnutý sa bránil zbraňou proti neozbrojenému útočníkovi, vekovo podstatne mladšiemu, fyzicky silnejšiemu a známemu svojou agresívnosťou.

R 49/1970

K posudzovaniu podmienok nutnej obrany. Na vybočenie z medzí nutnej obrany v zmysle § 13 Tr. zák. nemožno usudzovať len z toho, že napadnutý útočníka zranil a prípadne ho aj usmrtil, pričom sám neutrpel nijaké zranenie, ak tým odvracal útok priamo hroziaci alebo trvajúci a takáto obrana nebola zrejme neprimeraná povahou a nebezpečnosťou útoku.

Na nesplnenie podmienok nutnej obrany nemožno usudzovať ani z tej skutočnosti, že napadnutý sa nevyhol útoku inak než použitím obrany, pretože nikto nie je povinný ustupovať pred neoprávneným útokom na záujmy chránené trestným zákonom, ale má naopak právo použiť proti takémuto útoku obranu, ktorá nie je zrejme neprimeraná povahou a nebezpečnosťou útoku. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 25/1976

Jde o překročení mezí nutné obrany, jestliže se pachatel zpočátku brání způsobem přiměřeným povaze a nebezpečnosti útoku směřujícím proti zájmům chráněným trestním zákonem, ale po skončení útoku sám přejde do útoku s úmyslem vypořádat se s útočníkem, od něhož již nehrozí nebezpečí. Za následek způsobený v této fázi jednání je pachatel trestně odpovědný a nemůže se dovolávat, že jednal v nutné obraně ve smyslu § 13 tr. zák. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 18/1979

O nutnú obranu ide aj vtedy, ak osoba činom inak trestným odvracá priamo hroziaci alebo trvajúci útok, ktorý je namierený proti telesnej integrite inej osoby.

Nutná obrana je prípustná aj proti útoku, ktorý smeruje proti domovej slobode spôsobom uvedeným v § 238 odst. 1 Tr. zák. V takomto prípade trvá útok dovtedy, kým sa nepodarí útočníka, ktorý vnikol do domu alebo do bytu iného, z domu alebo z bytu vyhnáť.

Proti konaniu v nutnej obrane nie je nutná obrana prípustná. Konanie útočníka, namierené proti osobe, ktorá koná v nutnej obrane, treba považovať za pokračovanie v útoku bez ohľadu na to, či útok bol od začiatku namierený voči osobe, ktorá koná v nutnej obrane, alebo voči inej osobe. Osoba, ktorá koná v nutnej obrane, je preto oprávnená prekonať aj tento pokračujúci útok voči svojej osobe spôsobom, ktorý nie je zrejme neprimeraný povahou a nebezpečnosťou útoku. [Nyní § 178 odst. 1 tr. zákoníku.]

R 9/1980

K otázke primeranosti nutnej obrany v zmysle § 13 Tr. zák. z hľadiska použitého prostriedku a z hľadiska škody spôsobenej útočníkovi.

Intenzita obrany a teda primeranosť obrany intenzite útoku nie je závislá od použitého prostriedku, ale od toho, ako ho brániaci sa použije.

Z hľadiska škody sa primeranosť obrany posudzuje porovnaním škody, ktorá bola spôsobená útočníkovi, a škody, ktorá hrozila záujmu chránenému Trestným zákonom. Aká škoda hrozila či škoda spôsobená útočníkovi nebola zrejme neprimeraná škode hroziacej z útoku sa posudzuje podľa objektívnych okolností prípadu i podľa predstáv brániaceho sa odôvodnených týmito objektívnymi okolnosťami. Od brániaceho sa nemožno žiadať, aby vyčkával a spoliehal sa na náhodu, že škoda, ktorá objektívne i podľa jeho predstavy z útoku hrozí, nenastane, a aby nepoužil primerané a dostupné prostriedky obrany, aby hroziaci útok znemožnil a útočníka zneškodnil. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 41/1980

Ak príslušník ZNB prekročí svoju právomoc a uskutočňuje zákrok, na ktorý nie je podľa zákona oprávnený, nepožíva ochranu verejného činiteľa podľa § 155 a 156 Tr. zák. Útok na jeho zdravie pri takomto zákroku, ak občan prekročí hranice nutnej obrany, možno prípadne posúdiť len ako trestný čin proti zdraviu. [Nyní ochrana úradní osoby podle § 325 a 326 tr. zákoníku.]

R 47/1980

K výkladu ustanovenia § 13 Tr. zák. o nutnej obrane. Pri posudzovaní primeranosti obrany a útoku treba brať do úvahy intenzitu oboch akcií, ako aj škodu, ktorá hrozila z útoku a škodu spôsobenú v obrane. Škoda spôsobená v obrane môže byť väčšia ako škoda, ktorú útočník napadnutému spôsobil, alebo ktorá hrozila z jeho útoku; nesmie však byť medzi nimi zřejmý nepomer. Spravidla nepôjde z tohto hľadiska o prekročenie primeranosti nutnej obrany, ak napadnutý pri odvracaní útoku ohrozujúceho jeho život, resp. z ktorého mu hrozí ťažká ujma na zdraví, útočníka usmrť. Skutočnosť, že si niekto pripraví na obranu proti hroziacemu a očakávanému útoku zbraň, nevylučuje záver, že ide o nutnú obranu. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 19/1982

Podmienky nutnej obrany podľa § 13 Tr. zák. sú splnené aj v prípade, že napadnutý zamýšľal použiť proti útoku iný, miernejší spôsob obrany, než ktorý omylom skutočne použil, ak ani skutočne použitá obrana nie je zrejme neprimeraná povahe a nebezpečnosti útoku. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 12/1983

K výkladu podmienok nutnej obrany v zmysle § 13 Tr. zák. Okolnosť, že brániaci prestal pred útočníkmi utekať, zostal stáť a začal sa trvajúcemu útoku brániť, nevylučuje možnosť splnenia všetkých podmienok nutnej obrany. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 8/1988

Při užití důvodu vylučujícího protiprávnost podle § 13 tr. zák. o nutné obraně nemůže soud vycházet ze závěru, že útok ze strany poškozeného „velmi pravděpodobně neskončil“. Nelze-li tuto otázku provedenými důkazy zjistit zcela bezpečně, je nutno vycházet ze zásady in dubio pro reo a stran skončení či neskončení útoku na zájem chráněný trestním zákonem učinit závěr, že útok v době činu obviněné, která se mu bránila, trval.

Při hodnocení skutečností týkajících se trvání i nebezpečnosti útoku poškozeného vůči obviněné a jejím dětem z hlediska podmínek nutné obrany je třeba přihlížet i k psychickému stavu obviněné a k jejímu subjektivnímu náhledu na trvání a nebezpečnost útoku. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 36/1991

Skutečnost, že pachatel jednal za podmínek nutné obrany ve smyslu ustanovení § 13 tr. zák., vylučuje trestnost činu již v době jeho spáchání. Soud po takovém závěru tedy nemůže užít zprošťujícího důvodu podle § 226 písm. e) tr. ř. o zániku trestnosti; musí obviněného zprostit obžaloby podle § 226 písm. b) tr. ř. proto, že skutek není trestným činem. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 36/1992

Podmínkou trestnosti jednání, které je překročením mezí nutné obrany (§ 13 tr. zák.), např. proto, že útok, proti kterému je obrana zaměřená, již netrvá, je také zavinění vztahující se na tuto skutečnost. V takových případech je třeba také důsledně zjišťovat, zda šlo o úmyslné nebo nedbalostní překročení mezí nutné obrany a přihlížet přitom i k rozrušení obránce vyvolanému útokem. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 16/1994-I

Samotná skutečnost, že obránce použije proti neozbrojenému útočníkovi zbraně, neznamená, že jde o obranu zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku.

Podmínkou ustanovení § 13 tr. zák., o nutné obraně, není skutečnost, že útok nebylo možno odvrátit jinak. Obránce není povinen ustupovat před neoprávněným přímo hrozícím nebo trvajícím útokem na zájem chráněný trestním zákonem. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 47/1995

Podmínky nutné obrany ve smyslu ustanovení § 13 tr. zák. mohou být splněny i v případě, kdy oprávněný uživatel domu nutí jiného jednáním, které by jinak bylo trestným činem, např. pohrůžkou násilí, aby odešel z místa, které požívá ochrany domovní svobody a na němž neoprávněně setrvává. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 47/1997

V závislosti na konkrétních okolnostech případu není vyloučeno posoudit jako stav nutné obrany jednání osoby, která reaguje na fyzický útok neozbrojeného pachatele opakovaným použitím střelné zbraně, přičemž dojde k usmrcení útočníka.

R 14/1999

Zaměstnanec bezpečnostní služby může omezit osobní svobodu jiného při splnění podmínek § 76 odst. 2 tr. ř., tj. jde-li o osobu, která byla přistižena při trestném činu nebo bezprostředně poté.

Zárok zaměstnance bezpečnostní služby vůči osobě, která není podezřelá ze spáchání trestného činu, spočívající v omezení její osobní svobody, nelze pokládat za oprávněný, ani když jej provede na žádost orgánů Policie České republiky o zadržení této osoby pro účely plnění jejich jiných úkolů. Okolnost, že zaměstnanec bezpečnostní služby takto jednal na žádost Policie České republiky, nemá význam pro posouzení oprávněnosti jeho zákroku, a proto mohou být splněny podmínky

nutné obrany ve smyslu § 13 tr. zák., pokud osoba, již tento zaměstnanec neoprávněně brání v užívání osobní svobody, užije násilí k překonání odporu toho, kdo omezuje její osobní svobodu. Oprávněnost nutné obrany je v takovém případě založena na tom, že uvedená osoba odvrací útok na zájem chráněný trestním zákonem, konkrétně na zájem společnosti na ochraně osobní svobody. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 25/2007

Útok vedený házením kamenů s cílem zasáhnout a zranit napadenou osobu je útokem se zbraní ve smyslu ustanovení § 89 odst. 5 tr. zák.

Jestliže byl útok vůči napadenému veden ze strany útočnicka opakovaným házením kamenů sice z větší vzdálenosti, avšak takovou intenzitou a tak velkými kameny, že mu hrozilo způsobení i závažného zranění, přičemž tento útok stále trval, nejde o vybočení z mezí nutné obrany podle § 13 tr. zák., pokud napadený jako jediného účinného prostředku k odvrácení takového útoku použil střelné zbraně tak, že vystřelil ve směru na útočnicka, kterého zasáhl a způsobil mu smrtelné zranění, zvláště když tomu předcházelo několik neúčinných výstražných výstřelů. [Nyní § 118 tr. zákoníku a § 29 tr. zákoníku.]

R 48/2007

Nutná obrana je vyloučena z důvodu tzv. intenzivního excesu tehdy, když čin obránce zcela jasně, očividně a nepochybně neodpovídá všem rozhodným okolnostem charakterizujícím způsob útoku. Podle ustanovení § 13 tr. zák. nesmí být nutná obrana ve vztahu ke způsobu útoku zcela zjevně nepřiměřená, tudíž může být nepřiměřená nebo zjevně nepřiměřená.

Pro jednání v nutné obraně není podstatná tzv. subsidiarita, tj. nevyžaduje se, aby se obránce snažil vyhnout hrozícímu nebo již probíhajícímu útoku nebo aby použil nejdříve mírnější způsoby obrany a jejich intenzitu případně stupňoval až podle způsobu útoku. Proto intenzivní exces z mezí nutné obrany nelze spatřovat jen v tom, že napadená osoba se útoku nevyhnula útekem, i když byl útek možný, anebo že nezvolila mírnější možnou obranu, pokud použitou (intenzivnější) obranu ještě nelze považovat za zcela zjevně nepřiměřenou způsobu útoku.

V případě excesu z mezí nutné obrany je podmínkou trestní odpovědnosti obránce nejen zaviněné překročení mezí nutné obrany, ale jeho zavinění se musí vztahovat též ke znakům příslušné skutkové podstaty, kterou tím naplnil, přičemž nemusí jít o stejnou formu zavinění. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 20/2008

Instalace a použití automatického obranného zařízení, jehož účelem je odvrátit možný nebo předpokládaný budoucí útok na zájem chráněný trestním zákonem na určitém místě bez součinnosti obránce (např. nástražné systémy, samostříly, zapojení elektrického proudu do mříží či kovového oplocení nemovitosti), samo o sobě nevyklučuje naplnění podmínek nutné obrany podle § 13 tr. zák.

K tomu, aby byly splněny podmínky nutné obrany v případě použití automatického obranného zařízení zejména v podobě nástražného systému, který se automaticky uvede v činnost po vniknutí útočnicka do chráněného objektu, musí být zabezpečeno, aby se aktivovalo jen proti přímo hrozícímu či trvajícím útoku na zájem chráněný

trestním zákonem a aby jeho účinnost nebyla zcela zjevně nepřiměřená způsobu útoku.

Při zaviněném nedodržení podmínek nutné obrany tím, kdo jej instaloval a odpovídá za jeho provoz, přichází v úvahu jeho odpovědnost za trestný čin spáchaný zpravidla z nedbalosti. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 12/2010

Skutečnost, že bránci se jednal v afektu vzteku, nevylučuje splnění podmínek nutné obrany podle § 13 tr. zák. [Nyní § 29 tr. zákoníku.]

R 13/2010

2. Správní odpovědnost za přestupek podle zákona o inspekci práce

Zaměstnavatel, tedy včetně poskytovatele sociálních služeb odpovídá za zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. V zákoně o inspekci práce je za přestupek v rámci jednotlivých skutkových podstat, resp. stanovených sankcí možno udělit pokutu od 300 000 Kč do 2 000 000 Kč. I zde samozřejmě platí, že zaměstnavatel může porušit více povinností najednou, přičemž každé z nich bude odpovídat jiná maximální horní hranice pokuty. V takovém případě bude tedy případně uplatnit v rámci stanovení pokuty absorpční zásadu. To znamená, že za více správních deliktů téhož pachatele projednaných ve společném řízení se uloží sankce podle ustanovení vztahujícího se na správní delikt nejpřísněji postižitelný.

Z hlediska zajištění bezpečnosti sociálního pracovníka je relevantní, že inspekce práce postihuje pochybení při vyšetřování pracovních úrazů. Jedná se o přestupky s pokutou až do 400 000 Kč.

Zaměstnavatele lze postihnout, poruší-li:

- povinnost předat jedno vyhotovení záznamu o úrazu postiženému zaměstnanci a v případě smrtelného pracovního úrazu jeho rodinným příslušníkům (i zde bezplatně). Nedostatkem zakotvení této povinnosti je absence lhůty pro předání záznamu, ačkoliv by se tak mělo stát bez zbytečného odkladu (tedy max. několik dní), čili nabízí zaměstnavateli poměrně široký časový prostor, což může být v určitých případech pro zaměstnance nepříjemná situace.

- povinnost vést evidenci pracovních úrazů podle nařízení vlády č. 201/2010 Sb., o způsobu evidence úrazů, hlášení a zaslání záznamu o úrazu. Pokud jde o knihu úrazů (dle § 105 odst. 2 zák. práce je zaměstnavatel povinen vést v knize úrazů evidenci o všech úrazech, i když jimi nebyla způsobena pracovní neschopnost nebo byla způsobena pracovní neschopnost nepřesahující 3 kalendářní dny), pak toto nařízení ji umožňuje vést v listinné nebo elektronické podobě a obsahuje výčet obligatorních údajů, které musí kniha úrazů obsahovat (vládní nařízení tak sjednotilo dřívější nejednotnou praxi v této otázce). Uvedené povinnosti, jakožto i další povinnosti vyplývající z § 105 zák. práce, se vztahují podle § 12 a 13 zákona č. 309/2006 Sb. i na osoby samostatně výdělečně činné (tedy i ty, které se vyskytují např. v rámci jednorázové subdodávky na pracovišti zaměstnavatele) a další osoby vymezené v § 12 a 13 zákona č. 309/2006 Sb. O všech pracovních úrazech, jejichž následkem došlo ke zranění zaměstnance s pracovní neschopností delší než 3 dny nebo k úmrtí zaměstnance, má zaměstnavatel povinnost vyhotovovat záznamy a vést dokumentaci. Záznam o úrazu vyhotovuje zaměstnavatel úrazem postiženého

zaměstnance neprodleně, nejpozději však do 5 pracovních dnů ode dne, kdy se o úrazu dozvěděl. Další povinnosti stanovuje výše uvedené nařízení vlády.

- povinnost ohlásit pracovní úraz a zaslat záznam o úrazu stanoveným orgánům a institucím. Jedná se o povinnost zakotvenou v § 105 odst. 4 zák. práce, která je dále specifikována uvedeným nařízením vlády. Oznamovací povinnost má zaměstnavatel vůči těmto subjektům: územně příslušný útvar Policie České republiky, odborová organizace a zástupce pro oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci, příslušný oblastní inspektorát práce, příslušný obvodní báňský úřad, podléhá-li činnost, pracoviště nebo technické zařízení vrchnímu dozoru podle jiného právního předpisu, zaměstnavateli, který zaměstnance k práci u něho vyslal nebo dočasně přidělil, zdravotní pojišťovně, u které byl pracovním úrazem postižený zaměstnanec pojištěn. Ohlášení pracovního úrazu na místně příslušný oblastní inspektorát musí zaměstnavatel splnit bez zbytečného odkladu při úrazu smrtelném a závažném, přičemž pojem bez zbytečného odkladu či neprodleně je zde nutno zřejmě vnímat striktněji než v obvyklých jiných případech, a to z důvodu možného včasného šetření takového pracovního úrazu, jak bylo naznačeno výše. Povinnost vyhotovení a zaslání záznamu na místně příslušný oblastní inspektorát práce se vztahuje k úrazům smrtelným, závažným a k úrazům, kde dočasná pracovní neschopnost trvala déle než 3 kalendářní dny. V případě smrtelného úrazu musí být tato povinnost splněna do 5 dnů ode dne, kdy se zaměstnavatel o takovém úrazu dozvěděl, v případě úrazu závažného a úrazu s dobou dočasné pracovní neschopnosti delší než 3 dny musí být tato povinnost splněna do 5. dne následujícího měsíce.

- povinnost vést evidenci fyzických osob, u nichž byla zjištěna nemoc z povolání. Tato povinnost vyplývá zaměstnavateli z § 105 odst. 6 zák. práce, přičemž se musí jednat o nemoc z povolání, která vznikla na jeho pracovištích. Dle nař. vlády č. 290/1995 Sb., kterým se stanoví seznam nemocí z povolání, ve znění nař. vlády č. 114/2011 Sb., jsou nemocemi z povolání nemoci vznikající nepříznivým působením chemických, fyzikálních, biologických nebo jiných škodlivých vlivů, pokud vznikly za podmínek uvedených v seznamu nemocí z povolání. Nemocí z povolání se rozumí též akutní otrava vznikající nepříznivým působením chemických látek. Přílohou shora uvedeného nař. vlády je seznam nemocí z povolání, který obsahuje výčet druhů nemocí z povolání a zároveň stanoví podmínky jejich vzniku. Zákon o spec. zdrav. službách, který nabyl účinnosti 1. 4. 2012, upravuje též problematiku posuzování a uznávání nemocí z povolání a svěřuje (v § 65) prováděcímu předpisu stanovení bližších požadavků na postup při posuzování nemocí z povolání, což je vyhláška č. 104/2012 Sb., o stanovení bližších požadavků na postup při posuzování a uznávání nemocí z povolání.

Přímo s nezajištěním BOZP jsou spojeny skutkové podstaty přestupků s pokutou 1 až 2 mil. Kč. Pokutou až 1 mil. Kč lze potrestat zaměstnavatele, který

- nezajistí s ohledem na možné ohrožení života nebo zdraví bezpečnost fyzických osob zdržujících se s jeho vědomím na jeho pracovištích, když tato povinnost má oporu v § 101 odst. 5) zák. práce.

- nevyšetří příčiny a okolnosti pracovního úrazu, ačkoliv tak učinit měl. Povinnost vychází z dikce § 105 odst. 1 zák. práce, kde jsou obsaženy primární úkoly zaměstnavatele, u něhož došlo k pracovnímu úrazu. Zaměstnavatel by tak měl objasnit příčiny a okolnosti vzniku takového úrazu za účasti zaměstnance (pokud to

zdravotní stav zaměstnance dovoluje), svědků a za účasti odborové organizace a zástupce pro oblast bezpečnosti a ochrany zdraví při práci a bez vážných důvodů neměnit stav na místě úrazu do doby objasnění příčin a okolností vzniku pracovního úrazu. Objasnění příčin a okolností vzniku je podstatné zejména proto, že právě na základě výsledků tohoto šetření lze přijmout opatření k zabránění opakování pracovního úrazu, tak jak ukládá § 105 odst. 5 zák. práce; a

- nevyhotoví záznam o pracovním úrazu nebo **vést** dokumentaci ve stanoveném rozsahu, ačkoli k tomu má povinnost podle zvláštního právního předpisu. Jedná se o povinnost zakotvenou v § 105 odst. 3 zák. práce a povinnost se týká dokumentace či záznamu o pracovním úrazu, jehož následkem došlo ke zranění zaměstnance s pracovní neschopností delší než 3 kalendářní dny nebo k úmrtí zaměstnance.

Pokutou až 2 mil. Kč lze potrestat zaměstnavatele, který

- nezajistil přijetí opatření potřebných k prevenci rizik, ačkoli k tomu má povinnost podle zvláštního právního předpisu. Tato povinnost mu vyplývá z § 102 zák. práce, když základním účelem v oblasti BOZP je právě snaha předcházet rizikům, resp. prostřednictvím vhodných preventivních opatření a cílené systematické organizaci BOZP se v maximální možné míře snažit rizikovým situacím ohrožujícím BOZP předcházet. V § 102 zák. práce jsou stanoveny povinnosti, které musí zaměstnavatel zásadně dodržovat, abychom mohli následně hovořit o tom, že z jeho pohledu došlo při zajišťování BOZP v oblasti prevence rizik k naplnění díkce tohoto ustanovení. Druhou nedílnou součástí § 102 zák. práce je následně také úprava toho, jak by se měl zaměstnavatel chovat v oblasti prevence rizik, a tedy snaha o to, aby byl přístup zaměstnavatelů v této oblasti systémový. Z pohledu rizik je, což ostatně není výjimkou v oblasti BOZP, na zaměstnavateli, aby si sám určil postup pro jeho vyhledání, stanovení, identifikaci a případně eliminaci (celkové či maximálně možné).

- nepřijme opatření proti opakování pracovních úrazů, naplní tak skutkovou podstatu uvedenou v písm. o). Tato povinnost mu vyplývá z § 105 odst. 5 zák. práce. K tomu, aby zaměstnavatel mohl vůbec taková relevantní opatření k zabránění opakování pracovního úrazu přijmout, je nutné, aby z jeho strany došlo k objasnění příčin a okolností vzniku, neboť právě na základě výsledků tohoto šetření lze přijmout adekvátní opatření. Zatímco v případě neobjasnění příčin a okolností vzniku pracovního úrazu může být hodnoceno jako správní delikt ve smyslu § 30 odst. 1 písm. j) ZlP, za nějž lze uložit pokutu až do výše 1 000 000 Kč, v případě nepřijetí opatření proti opakování pracovního úrazu se jedná o správní delikt s nejvyšší možnou sazbou pokuty 2 000 000 Kč.

2.1. Z relevantní judikatury

I. [39] Jednání stěžovatelky, které mělo porušit § 30 odst. 1 písm. e) zákona o inspekci práce ve spojení s § 102 odst. 3 zákoníku práce, je skutkově popsáno jako výslovné neuvedení konkrétního významného rizika, jež vzniká při činnosti stěžovatelky, v jejím vnitřním předpisu („Organizační normě“) popisujícím rizika a činnosti, které se u stěžovatelky provádějí. Je nepochybné, že součástí povinností podle výše uvedených ustanovení je i to, že rizika, která u zaměstnavatele existují, mají být adekvátně popsána a analyzována v takových vnitřních dokumentech zaměstnavatele, které jsou obecně dostupné pro zaměstnance, a zejména pak pro ty z nich, jimž taková rizika nejvíce hrozí. Dále je třeba, aby jednotlivým rizikům

byla v těchto dokumentech věnována adekvátní pozornost, tedy aby rizika největší a hrozící nejzávažnějšími důsledky byla popsána a vůči zaměstnancům komunikována důkladně a takovým způsobem, aby si zaměstnanci mohli být vědomi jejich existence a možných následků, které od nich hrozí. Stěžovatelka zejména poté, co začátkem roku 2008 došlo k úrazu pana T., riziku odlétajících vodicích kolíků zápustky věnovala velkou pozornost a v rovině faktických opatření se toto riziko nepochybně poctivě snažila eliminovat.

[40] Faktická opatření se však nepromítla v příslušných vnitřních dokumentech stěžovatelky. Je třeba s ní souhlasit, že rozlišování mezi „odletujícími částmi poškozeného zařízení“ a „odletujícími žhavými částicemi kovů“ by mohlo být za určitých situací vnímáno jako ryze formalistické. V daném případě však svůj význam má. Nelze totiž pominout, že v kolonce 9. „Tváření kovů za tepla – kování“ mají být popsána konkrétní rizika přítomná na daném typu pracoviště, tedy mj. u bucharu typu Beché 35, který lze považovat – a sama stěžovatelka to tvrdí – za klíčovou součást hlavní činnosti stěžovatelky, na níž kování probíhá pravidelně a ve velkém rozsahu (dokonce ve směnném provozu). A právě na tomto pracovišti bylo riziko odletujících odlomených částí vodicích kolíků zápustky zjevně přítomno. Navíc častost výskytu odlamování kolíků byla významná, a to i po přijetí opatření po úrazu pana T., která ji dramaticky snížila. Míra závažnosti možných následků byla v očích stěžovatelky rovněž nikoli nevýznamná, jakkoli si zřejmě v té době nedokázala reálně představit fatální následek, k němuž posléze došlo u pana H.; zranění pana T. však nepochybně za závažný následek nutno považovat a ten byl stěžovatelce dobře znám.

(NSS 2 As 123/2015)

II. [52] Příslušným pracovníkům stěžovatelky lze stěžít vyčítat uvedený nedostatek představitivosti ohledně nejčernějších možných scénářů, a tedy jim nelze klást za vinu (ve smyslu vědomé či nevědomé nedbalosti), že fatální shodu okolností, k níž došlo v případě pana H., nepředvídali. Na základě zkušeností, které – včetně případu pana T. – měli, se snažili eliminovat ta rizika, jaká si s ohledem na tyto zkušenosti dokázali představit. Nicméně, jak již řečeno, odpovědnost stěžovatelky podle § 30 odst. 1 písm. o) zákona o inspekci práce je svou povahou blízká odpovědnosti za výsledek; následek, k němuž došlo u pana H., byl představitelný, i když v souhrě všech nepříznivých okolností značně nepravděpodobný, a tedy bylo možno jej identifikovat jako možný a snažit se hledat prostředky k jeho eliminaci. Stěžovatelka je také nakonec (ve světle zkušenosti, kterou učinila v případě pana H.) nalezla, a sice v tom, že nyní při kování řidič manipulátoru a ani další osoby nejsou přítomni v zóně vymezené poblíž bucharu, kde by je mohl odlétnutý kolík zasáhnout. Je tedy zřejmé, že opatření, které by mělo pracovní úrazy toho typu, jež utrpěli pánové T. a H., eliminovat, objektivně existovalo, jen nebylo stěžovatelkou identifikováno a aplikováno. Proto, vzhledem k zásadně objektivní povaze odpovědnosti podle shora citovaného ustanovení, lze souhlasit se správnými orgány i krajským soudem, že stěžovatelka se správního deliktu podle tohoto ustanovení dopustila.

(NSS 2 As 123/2015)

III. Jak ale poukázal již krajský soud, oblastní inspektorát přinejmenším jeden příklad možného opatření k prevenci rizik ve svém rozhodnutí uvádí. Jde o zastavení stavby do doby doplnění a aktualizace plánu bezpečnosti a ochrany zdraví při práci na staveništi dle nových skutečností, jež nastaly v průběhu

realizace stavby. Zastavením stavby se pochopitelně nemíní zastavení celé stavby (to by mohl provést jen hlavní dodavatel nebo investor), ale neprovedení či odložení těch stavebních prací, které byly předmětem smlouvy mezi hlavním dodavatelem a stěžovatelkou jako subdodavatelem. Jinými slovy, podle názoru oblastního inspektorátu, s nímž se Nejvyšší správní soud zcela ztotožňuje, jestliže má zaměstnavatel (zde v pozici subdodavatele) signály, že udělením pokynu svým zaměstnancům či subdodavatelům by je vystavil riziku, kterému nelze na jeho řídicí úrovni nijak efektivně předejít, pak má odmítnout takový pokyn vydat do doby, než bude riziko odstraněno nebo než budou přijata potřebná opatření na úrovni celé stavby nebo koordinace BOZP.

(NSS 6 Ads 63/2013)

IV. Z toho, jaká je variabilita pracovních vztahů a druhů práce, které mohou zaměstnanci vykonávat, je zřejmé, že také požadavky na zdravotní stav zaměstnanců (a tedy možnost a povinnost zaměstnavatele přidělovat jen práci, k jejímuž výkonu jsou zaměstnanci způsobilí), budou rozličné a mohou se také významně lišit (srov. např. povolání pilota oproti práci uklízečky). Vždy ale bude platit, že zaměstnavatel může zaměstnanci přidělovat jen takovou práci, která odpovídá jeho zdravotní způsobilosti. To, jakých zdravotních předpokladů je třeba pro výkon konkrétní práce, může vyplývat ze všeobecných znalostí o povaze této práce, ale požadavek určité zdravotní způsobilosti může být také stanoven právním předpisem.

(NS 21 Cdo 3075/2012)

V. Pokud jde o krajským soudem vyslovený názor na možnosti analogického užití § 12 odst. 2 zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, je nutno jej korigovat, i když podle přesvědčení Nejvyššího správního soudu spíše s ohledem na formulaci, kterou krajský soud užil, nikoliv, pokud jde o podstatu věci. Judikaturou ve správním soudnictví bylo v minulosti (srov. rozhodnutí Vrchního soudu v Praze 6 A 226/95) připuštěno užití analogie legis, pokud jde o případy reálné konkurence (vícečinného souběhu) správních deliktů při nedostatku speciální právní úpravy, tedy aplikaci tzv. absorpční zásady. Její podstata tkví v absorpci sazeb (tedy přísnější trest pohlcuje mírnější). Sbíhající se delikty jsou tak postiženy pouze trestem stanoveným pro nejtěžší z nich, což při stejných sazbách pokut znamená, že správní orgán posoudí závažnost deliktu a úhrnný trest uloží podle sazby za nejzávažnější z těchto deliktů (závažnost pak nutno posuzovat především s ohledem na charakter individuálního objektu deliktu, tedy zájem, proti kterému delikt směřuje a k jehož ochraně je příslušné ustanovení především určeno). Pokud tedy krajský soud v rozhodnutí připustil, že je možno uložit za sbíhající se delikty jeden (úhrnný) trest, a to za delikt nejpřísněji trestný, pak připustil aplikaci zásady absorpce sazeb. Použití této zásady tedy má místo při stanovení konkrétní výměry úhrnné sankce, což nic nemění na tom, že delikvent bude uznán vinným ze spáchání více správních deliktů.

(NSS 6 As 57/2004)

VI. Zaměstnanci nepřísluší hodnotit, zda zaměstnavatel při provádění orientační dechové zkoušky na alkohol „sleduje strategický cíl udržování pracovní kázně“, a pro věc není podstatné ani to, zda pracovníci ostrahy byli nebo nebyli připraveni dechovou zkoušku provést, neboť povinnost podrobit se dechové zkoušce na alkohol podle zákoníku práce je, za podmínek tam uvedených, bezvýhradná a kategorická.

(NS 21 Cdo 2667/2003)

VII. Žalobní výtka týkající se řádného proškolení zraněného zaměstnance o BOZP se míjí s vytýkaným porušením zákonné povinnosti dle § 103 odst. 1 písm. f) zákoníku práce. Jak již soud zmínil shora, cit. ustanovení míří na jinou informační povinnost vůči zaměstnanci, než dle § 103 odst. 2 zákoníku práce, který zaměstnavateli ukládá povinnost pravidelného proškolení, resp. dalších školení v zde uvedených případech.

Pokud se žalobce dovolává toho, že zraněného zaměstnance seznámil s riziky práce ve výškách a na stavbě, pak ve shodě se správními orgány má soud za to, že z žádného z podkladů, které měly správní orgány k dispozici, toto nevyplývá. Že byl žalobce zaměstnavatelem dostatečně a přiměřeně seznámen s riziky, s výsledky jejich vyhodnocení a s opatřeními na ochranu před působením rizik konkrétně ve vztahu k provádění demontáže stropní konstrukce ve výšce, zejména v místě nad složeným a pokrytým eskalátorem, nevyplývá ani z listin týkajících se uzavření pracovního poměru se zaměstnancem a jeho přidělením k žalobci, včetně nekonkrétního záznamu o jeho proškolení o BOZP dne 18. 10. 2012, ani z doložené docházky a dokumentů k práci zaměstnance. Nevyplývá to ani z technologického postupu provádění monolitické konstrukce včetně dokladu o seznámení zaměstnanců s tímto postupem, na který odkazovala zpráva žalobce o šetření pracovního úrazu ze dne 15. 12. 2012, neboť zmíněný technologický postup tuto problematiku neřešil. Rovněž záznam o školení ze dne 15. 10. 2012 včetně osnovy školení a prezenční listiny, ani Organizační směrnice zajištění BOZP ze dne 1. 7. 2012, ale ani jiné písemnosti předložené žalobcem v průběhu kontroly a správního řízení, nic konkrétního o rizicích a jejich vyhodnocení a opatřeních na ochranu před těmito riziky ve vztahu ke konkrétnímu pracovišti a vykonávané práci jmenovaným zaměstnancem neuvádějí.

(KS v Ústí nad Labem – Liberec 59 Ad 3/2014)

3. Civilní odpovědnost

Sociální pracovník si může sám vybrat, po kom bude požadovat náhradu újmy, kterou mu způsobila třetí osoba. V úvahu přichází zejména následující subjekty: provozovatel sportovního zařízení, pokud k újmě došlo ve sportovním zařízení; provozovatel zařízení, které je provozováno za účelem výdělečné činnosti (např. obchod).

3.1. Odpovědnost provozovatele sportovního zařízení

Občanský zákoník upravuje povinnost prevence v ust. § 2900. Pro provozovatele sportovního zařízení navíc platí ust. § 7b zákona č. 115/2001 Sb. o podpoře sportu, v platném znění. Nejvyšší soud zdůraznil, že účelem pravidel sportovních her je nejen stanovit soupeřícím stranám rovné podmínky, ale současně i chránit zdraví hráčů před zákroky, které zpravidla či alespoň občas vedou k jejich zranění a že na dodržení herních pravidel je společenský zájem.¹

Prevenci, která samotné hře předchází, se věnuje Soutěžní řád Fotbalové asociace České republiky, který je vydáván pro každý herní ročník soutěže. Soutěžní řád

¹ Tak rozhodnutí Nejvyššího soudu 3 Tdo 1355/2006.

předepisuje zvláštní podmínky pro soutěže „nižších úrovní“ při porovnání se soutěžemi profesionálními. Zpravidla lze konstatovat, že splnění povinností pro konání profesionální soutěže je výrazně náročnější. Toto opatření vychází i z předpokladu, že nasazení při profesionální soutěži je vyšší a případné zdravotní následky tomu odpovídají. Mezi opatřeními dle soutěžního řádu, která jsou blízka problematice BOZP, je například povinnost zabezpečení si znalosti svého zdravotního stavu ke hře fotbalu (lékařské prohlídky) či zabezpečení zdravotní péče při konání soutěžního utkání, které má za cíl snížit případné následky zranění při hře. Náročnost zdravotní prohlídky, případně její nutnost se mezi soutěžemi liší. V případě profesionálních soutěží však kluby ve svém vlastním zájmu zajišťují prohlídky a dlouhodobou zdravotní péči na nadstandardní úrovni. Primárně se jedná o ochranu investice, která je do hráče vložena, sekundárně tedy přináší i kontrolu pracovní způsobilosti dle BOZP.

Součástí prevence je též předběžná opatrnost ze strany všech, kteří se ve sportovním zařízení nacházejí. Každý je povinen zachovávat (jen) takový stupeň bedlivosti, který lze po něm vzhledem ke konkrétní situaci rozumně požadovat.² Přesto si nesmí provozovatel nikdy dovolit na hřišti používat sportovní vybavení, které neodpovídá bezpečnostním předpisům.

Jak rozhodl Nejvyšší soud: *„Použití přenosné fotbalové branky, která je pro svůj nedobry stav nebezpečným sportovním zařízením a která ani neodpovídá požadavkům normy na bezpečný provoz, zakládá porušení povinnosti předcházet riziku vzniku škod ve smyslu ustanovení § 415 obč. zák.“³* V tomto konkrétním případě sice poškozený fatálně selhal a jednal proti výslovnému zákazmu, přesto Okresní soud ve Strakonici rozhodl, že základ nároku žalobce na náhradu škody na zdraví proti žalovanému je „oprávněn“ z 50 %.⁴

Odpovědnost provozovatele bude při dodržení pravidel stanovených pro pořádání sportovní akce v podstatě vyloučena, pokud tato pravidla dodrží a půjde o tzv. úraz ve hře.

3.2. Odpovědnost z provozní činnosti

Soukromoprávní odpovědnost za újmu má základ v ust. § 2924 občanského zákoníku, který upravuje škoda z provozní činnosti. Jde o odpovědnost toho, kdo provozuje zařízení sloužící k výdělečné činnosti, kterým je vlastník či jiná osoba, která oprávněně užívá daný prostor pro danou činnost. Provozovatelem tak podle konkrétních okolností může být nájemce či pachtýř.

Dle předmětného ustanovení platí:

² Tak rozhodnutí Nejvyššího soudu 25 Cdo 493/2015.

³ Tak rozhodnutí NS sp. zn. 25 Cdo 1106/2003. V daném případě branka neodpovídala platné technické normě (ČSN EN 748+ A1/94 0510).

⁴ Jednalo se o mezitímní rozsudek ze dne 24. 10. 2002, č. j. 2 C 75/2001-111.

§ 2924 Občanského zákoníku

Kdo provozuje závod nebo jiné zařízení sloužící k výdělečné činnosti, nahradí škodu vzniklou z provozu, ať již byla způsobena vlastní provozní činností, věcí při ní použitou nebo vlivem činnosti na okolí. Povinnosti se zproští, prokáže-li, že vynaložil veškerou péči, kterou lze rozumně požadovat, aby ke škodě nedošlo.

Jedná se objektivní odpovědnost. To znamená, že provozovatel za újmu vzniklou na jeho zařízení odpovídá objektivně, tedy bez ohledu na své zavinění. K odpovědnosti postačí:

- vznik újmy
- provozní činnost
- příčinná souvislost.

Zprostit se odpovědnosti je možné při vynaložení rozumné péče, což v praxi znamená kontroly bezpečnosti při uvedení do provozu a pravidelné roční kontroly odborně způsobilými osobami. Provozovatel by měl zvážit pojištění pro případ své odpovědnosti.

Utrpěná újma může mít podobu ublížení na zdraví, zvláště závažného ublížení na zdraví či smrti. Jaké konkrétní nároky bude poškozený, resp. pozůstalí uplatňovat, závisí na okolnostech konkrétního případu u ublížení na zdraví, kdy přichází v úvahu:

- bolestné,
- ztížení společenského uplatnění (vznikla-li překážka lepší budoucnosti poškozeného),
- náhrady ušlého příjmu,
- účelně vynaložené léčebné výdaje a
- další náklady způsobené utrpěnou újmou,
- nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění.

Při usmrcení nebo zvláště závažném ublížení na zdraví je škůdce povinen odčinit též duševní útrapy rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení.

3.3. Odpovědnost za škodu způsobenou na odložených věcech

Újma může rovněž spočívat ve ztrátě věci. V takovém případě odpovídá pouze provozovatel daného zařízení (tím může být vlastník, ale též jiná oprávněná osoba, např. nájemce). Provozovatel zařízení za ní může odpovídat, pokud při využívání jím nabízených služeb je třeba, aby ten, kdo se takové činnosti účastní/využívá službu, odložil některou svou věc, a tudíž ji již nemohl opatrovat a hlídat.

Povinnost k náhradě škody vzniklé na odložených věcech tíží provozovatele činnosti, která je zpravidla spojená s odkládáním věcí a je upravena v ust. § 2945 občanského zákoníku.

Podmínky odpovědnosti:

- odložení věci na místě určeném či na místě obvyklém,
- ztráta či zničení věci.

K aktivaci odpovědnosti se nevyžaduje zvláštní akt předání věci. Postačí, že byla věc odložena na místo určené, např. do uzamykatelné skříňky.

Provozovatel areálu může významným způsobem snížit pravděpodobnost své odpovědnosti tak, že svým vnitřním pokynem vymezí, kde se věci odkládají. Cennosti se doporučuje ukládat do trezoru. Ve vnitřním předpise je nutno pamatovat na případy, kdy už budou kapacity úložních prostor vyčerpány, neboť pak by se mohla aktivovat odpovědnost i při odložení na místě obvyklém.

Navíc pokud dojde k poškození věci či její ztrátě, je provozovatel dané činnosti povinen nahradit škodu bez ohledu na to, jak k ní došlo, jestli jí zavinil či nikoli, a i bez ohledu na to, zda bude zjištěn skutečný škůdce.

Pokud provozovatel zjistí skutečného škůdce, má vůči němu právo na regres, tedy právo po něm požadovat, aby mu nahradil vše, co on sám musel nahradit poškozenému. Hradí se hodnota, kterou věc měla v době ztráty či zničení. Není-li ji možné určit, pak se hradí cena obvyklá.

4. Odpovědnost pracovněprávní

Zabezpečení zaměstnance pro případ nemoci z povolání či pracovního úrazu není v České republice stále řešeno prostřednictvím úrazového pojištění, ale pracovněprávní úpravou odpovědností zaměstnavatele za škodu.⁵ Jedná se o institut objektivní odpovědnosti zaměstnavatele za výsledek – za poškození zdraví (škodu), které zaměstnanec utrpěl při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním. Zaměstnavatel odpovídá i v případě, že škodu způsobila jiná osoba a též v případě, že škodu nezavinil. Zaměstnanci, který utrpěl pracovní úraz nebo u něhož byla zjištěna nemoc z povolání, je zaměstnavatel v rozsahu, ve kterém za škodu odpovídá, povinen poskytnout náhradu za ztrátu na výdělku, bolest a ztížení společenského uplatnění, účelně vynaložené náklady spojené s léčením a případně též věcnou škodu. Zemře-li zaměstnanec následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání, je zaměstnavatel povinen v rozsahu své odpovědnosti poskytnout náhradu účelně vynaložených nákladů spojených s jeho léčením, přiměřených

⁵ Zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění, účinnosti ve většině svých ustanovení nenabyl (srov. ust. § 99 cit. zákona) a dle rozhodnutí vlády se tomu ani v budoucnu tak nestane. Tak např. vyjádření ministra zdravotnictví <<http://www.psp.cz/eknih/2010ps/stenprot/040schuz/s040304.htm>> (cit. 6. 11. 2012). K akcím na půdě Parlamentu ČR např. <<http://www.parlamentnilisty.cz/arena/monitor/Snemovna-schvalila-zruseni-zakona-o-urazovem-pojistenim-247181>> (cit. 7. 11. 2012) a zde <<http://www.opojistenim.cz/ekonomika/vyvoj-trhu/klaus-souhlasil-s-odlozenim-zakona-o-urazovem-pojistenim-zamestnancu/>> (cit. 21. 12. 2012).

nákladů spojených s pohřbem, nákladů na výživu pozůstalých, jednorázové odškodnění pozůstalých a eventuálně též náhradu věcné škody.

Předmětná právní úprava byla po sovětském vzoru zavedena prakticky od počátku 60. let minulého století a nezměnila se ani s přijetím nového zákoníku práce. V současné době přitom již neodpovídá zásadním změnám ve společnosti a národním hospodářství, k nimž došlo od té doby.⁶ S účinností od 1. 1. 1993 bylo sice zavedeno zákonné pojištění zaměstnavatele za škodu vzniklou zaměstnanci pracovním úrazem nebo nemocí z povolání, toto (tehdy deklarované) dočasné opatření však problém pouze zmírnilo, nikoliv vyřešilo. Klasik říká, že nic netrvá déle než dočasná opatření. Ve zkoumaném příkladu pojištění zaměstnavatele za újmu způsobenou zaměstnanci pracovním úrazem či nemocí z povolání vláda v nedávné době konstatovala, že platná úprava je dostatečná a upustila od jakékoliv reformy této úpravy.

4.1. Nároky na jednotlivá plnění

Pokud sociální pracovník utrpí pracovní úraz, pak je povinností zaměstnavatele je odškodnit. Systém je vybudován na principu úplné kompenzace. To znamená, že sociální pracovník bude odškodněn za utrpěnou bolest, za ztížení osobního, rodinného i sportovního života, za vynaložené léčebné výlohy, jakož i mu bude nahrazen ušlý příjem a veškerá další způsobená škoda. Právní úprava v tomto ohledu nabízí řadu nároků, které může sociální pracovník uplatnit, a to konkrétně náhradu ztráty na výdělku po dobu trvání dočasné pracovní neschopnosti, náhradu ztráty na výdělku po skončení dočasné pracovní neschopnosti, náhradu za bolest a ztížení společenského uplatnění, náhradu účelně vynaložených nákladů spojených s léčením a věcnou škodu. Je povinností zaměstnance tvrdit a prokazovat, jaká újma mu vznikla.

Z hlediska praktických poznatků spojených s uplatněním jednotlivých nároků je z analyzovaných případů zřejmé, že platná úprava je pro laika obtížně srozumitelná a zraněný sociální pracovník má jen mlhavou představu, o co může žádat a co může dostat. Nejvyšší částku zatím požadoval pracovník na Praze 6, a sice 200 mil. amerických dolarů. Finální přiznaná hodnota byla v českých korunách a nepřesahovala významně 25 tisíc.⁷

Stává se, že sociální pracovníci dále konají svou práci a ničeho nežádají, neboť se sami stydí za utrpěný úraz. Ti, kteří požádají o odškodnění, pak zase neví, co musí prokazovat a že musí uplatnit též např. nárok na valorizaci.⁸

Zaměstnavatel je v souladu s ust. § 105 zákoníku práce povinen objasnit příčiny a okolnosti vzniku pracovního úrazu. Zraněný zaměstnanec má právo se vyšetřování zúčastnit, pokud mu to zdravotní stav dovolí. Na vyšetřování by se měli účastnit svědci, zástupci odborové organizace, přičemž zaměstnavatel by bez vážných

⁶ Srov. BĚLINA, M. – DRÁPAL, L. a kol. *Zákoník práce. Velký komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1377 (Novotný).

⁷ Tak rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 6 ve věci sp. zn. 18 C 178/2008.

⁸ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 10. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1987/2002, v němž Nejvyšší soud konstatoval: „Zvýšení (úpravu) náhrady za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti podle nařízení vlády, vydaných na základě zmocnění obsaženého v ustanovení § 202 odst. 2 zák. práce, lze poškozenému zaměstnanci v řízení před soudem přiznat, jen jestliže je uplatnil v žalobě nebo soudem připuštěnou změnou žaloby.“

důvodů neměl měnit stav na místě úrazu do doby objasnění příčin a okolností vzniku pracovního úrazu. Ve zkoumaných případech zaměstnavatel obvykle odpovědnost uznal, pojišťovna, u které je pro tyto případy pojištěn, však odmítla plnit. Z tohoto důvodu je nutno konstatovat, že pojišťovna má rozhodující slovo, byť to ze zákoníku práce nevyplývá, a proto relativně často musí sociální pracovník žalovat svého zaměstnavatele, aby se domohl odškodnění.

Proto je pro zraněného sociálního pracovníka obvykle problém v reálném čase získat aspoň nějaké plnění za utrpený úraz, jehož povahu jako pracovního úrazu zaměstnavatel nezpochybňuje. Zaměstnanec obvykle není schopen bez dalšího prokázat existenci příčinné souvislosti mezi pracovním úrazem a vznikem škody. Výrazným limitem je obtížnost prokázání výše ušlého výdělku. V souladu s platnou judikaturou nelze při stanovení průměrného výdělku před vznikem škody vycházet z příjmů, které poškozený pobíral od bývalého zaměstnavatele, pokud jde o nárok na náhradu za ztrátu na výdělu po skončení pracovní neschopnosti až poté, kdy pracovní poměr poškozeného zaměstnance u zaměstnavatele, který mu za škodu odpovídá, skončil z jiných důvodů než pro následky pracovního úrazu. Nejvyšší soud rozhodl, že v příčinné souvislosti s pracovním úrazem je v takovém případě taková ztráta na výdělu, která vychází z průměrného výdělku, jehož by poškozený zaměstnanec prokazatelně dosáhl u jiného zaměstnavatele za práci, kterou by pro něj vykonal, kdyby k pracovnímu úrazu nedošlo.⁹ Poškozený zaměstnanec je pak v podstatě nucen prokázat, kolik by dostal za práci konanou pro jiného zaměstnavatele zapláceno, kdyby nebyl postižen pracovním úrazem či nemocí z povolání. Výrazně jednodušší je situace, pokud poškozený zaměstnanec se stane uchazečem o zaměstnání. V takovém případě se ze zákona za výdělek po pracovním úrazu nebo po zjištění nemoci z povolání považuje výdělek ve výši minimální mzdy. Pobíral-li ovšem zaměstnanec před tím, než se stal uchazečem o zaměstnání, náhradu za ztrátu na výdělu po skončení pracovní neschopnosti, přísluší mu tato náhrada v takové výši, ve které mu na ni vzniklo právo za trvání pracovního poměru.

4.2. Podvrtnutí bederní páteře a násilí vůči sociálnímu pracovníkovi

Jak bylo ukázáno, podporuje český systém vznik soudních sporů, které ovšem často končí smírem, tedy narovnáním.¹⁰ Dojde-li již k plnohodnotnému soudnímu řízení, pak pouze v minimu případů se zaměstnavatel odvolá proti rozhodnutí soudu prvního stupně, a to z důvodu, že na rozdíl od zraněného zaměstnance není zaměstnavatel osvobozen od úhrady soudního poplatku.¹¹

Z těch případů, které skutečně byly věcně projednány soudem, byly vybrány dva modelové.¹² První modelový případ se týká podvrtnutí bederní páteře, druhý případ pak násilí vůči sociálnímu pracovníku. Oba případy jsou analyzovány jednak

⁹ Tak rozsudek NS ze dne 10. 12. 2002, sp. zn. 21 Cdo 1185/2002 (R 64/2003).

¹⁰ Jmenovitě lze odkázat na věc vedenou u Obvodního soudu pro Prahu 9 pod sp. zn. 52 C 334/2012, u Obvodního soudu pro Prahu 5 pod sp. zn. 5 C 105/2012 či u Obvodního soudu pro Prahu 4 pod sp. zn. 10 C 84/2016 či sp. zn. 48 C 6/2014.

¹¹ Tzv. osobní osvobození zaměstnance vyplývá z ust. § 11 odst. 2 písm. e) zákona o soudních poplatcích. Zde je uvedeno, že osvobozen je navrhovatel v řízení o náhradu škody z pracovního nebo služebního úrazu a nemoci z povolání.

¹² Řešitelský tým má k dispozici soudní rozhodnutí, z nichž byly tyto modelové případy sestaveny. Rozhodnutí však nelze bez dalšího publikovat s ohledem na zájmy dotčených osob.

v situacích, kdy k nim dojde při výkonu práce, jednak v mezních případech, které jsou tak říkajíc „na hraně“ a demonstrují limity současného systému.

4.3. Podvrtnutí bederní páteře

Skutkově si situaci můžeme představit tak, že sociální pracovník na procházce doprovází pacienta domova pro seniory, který znenadání uklouzne a hrozí, že upadne. Sociální pracovník jej zachytí, zabrání jeho pádu, sám však padá na bok a poraní si páteř.¹³ Objektivní nálezy, kterému soud nakonec přisvědčil, je možno laicky označit za podvrtnutí bederní páteře.¹⁴ O tomto onemocnění se již poměrně dlouhou dobu diskutuje jako o možné nemoci z povolání, zatím však k uznání a uvedení v seznamu nemocí z povolání nedošlo, což je nepochybně v neprospěch zraněných sociálních pracovníků.¹⁵

Jelikož se nejedná o nemoc z povolání, je možné považovat náhradu vzniklé újmy po zaměstnavateli, pokud se jedná o pracovní úraz.¹⁶ Sociální pracovník musí tvrdit a u soudu následně prokázat, že k újmě na zdraví u něj došlo bez jeho zavinění krátkodobým náhlým a násilným působením zevních vlivů. Pokud se jedná o popsany modelový případ, pak je možno po provedené analýze kupodivu konstatovat, že poskytovatelé sociálních služeb obvykle nerozporují samotný úrazový děj, a to zpravidla proto, že u daného úrazu nejsou svědci. Pochybnosti se objevují až s ohledem na velmi dlouhou dobu léčení. Nelepší-li se zdravotní stav sociálního pracovníka, pak zaměstnavatelé obvykle chtějí zjistit stanovisko pojišťovny, u které jsou pro tyto případy pojištěni. Poskytovatelé pracovních lékařských služeb identifikují u tohoto typu úrazu obvykle průměrnou dobu léčení mezi 6 až 8 týdny, a to podle věku a zdravotního stavu sociálního pracovníka.

Nevýhodou českého přístupu je, že v takovém případě uměle rozlišuje obecné zdraví zaměstnance a jeho pracovní zdraví. Aby sociální pracovník měl nárok na náhradu újmy i po delší dobu dočasné pracovní neschopnosti, resp. po jejím skončení (formou náhrady ztráty na výdělků po dobu trvání dočasné pracovní neschopnosti a náhrady ztráty na výdělků po skončení dočasné pracovní neschopnosti), pak musí prokázat, že podstatnou rozhodující a hlavní (ne však jedinou) příčinou jeho zdravotního stavu je pracovní úraz. V našem případě se dokazování vede skrze znalecké posouzení, kdy znalec po vyšetření sociálního pracovníka a analýze jeho zdravotnické dokumentace dojde k závěru, že přetrvávající zdravotní obtíže mají či nemají spojitost s pracovním úrazem. Některé spory jsou skončeny po podání prvního znaleckého posudku, v jiných případech si strany vymůžou zpracování revizního znaleckého posudku ze strany jiného specialisty. Je-li prokázána souvislost, pak na rozdíl od úrazového pojištění soud přizná sociálnímu pracovníkovi úplnou náhradu, co sociální pracovník požaduje. Obvykle se jedná o náhradu léčebných výloh, náhradu ztráty na výdělků po dobu trvání pracovní neschopnosti a náhradu ztráty na

¹³ Odborný medicínský popis pádu, jak jej zjistil soud, je: „následoval pád s úderem okcipitálně vpravo a pád na pravé předloktí, pravý bok a zadek vpravo, přechodně pelgie celé LDK, bolesti hlavy, nauzea, přechodná zimnice a pocity pohybu v mlze, bolesti v oblasti zad a pravého boku.“

¹⁴ Odborně: „semiflexní antalgické držení těla s těžkou poruchou dynamiky LS páteře, známky radikulopatie L5 vlevo, postkomoční syndrom a závěr: postraumatický LS radikulární syndrom L5 vlevo, dikogenní etiologie.“

¹⁵ Jde o nařízení vlády č. 276/2015 Sb.

¹⁶ Pro tyto účely odhlížíme od možnosti požadovat náhradu z důvodu obecné odpovědnosti zaměstnavatele.

výdělku po skončení pracovní neschopnosti, bolestné a ztížení společenského uplatnění. Ocenit je nutno též lidský přístup soudu, který často využije možnost učinit si úsudek o nákladech spojených s léčením a nenuť sociálního pracovníka doložit všechny výdaje, a to i v případě, že to druhá strana rozporuje.

4.4. Násilí

Dopustí-li se klient fyzického útoku vůči sociálnímu pracovníkovi při poskytování sociální služby, a je jedno, z jakého důvodu, a sociální pracovník je zraněn, pak se jedná o pracovní úraz. Modelovým příkladem je úder klientovy ruky třikrát až pětkrát do zátylku sociálního pracovníka. Právní úprava i soudní judikatura odpovědnost za takový útok připisuje zaměstnavateli, který sociálnímu pracovníku odpovídá za veškerou újmu takovým jednáním způsobenou. Opět lze konstatovat, že poskytovatelé sociálních služeb se v takovýchto případech nechtějí odpovědnosti vyhnout a uznávají, že se jedná o pracovní úraz. Kde se v praxi objevily problémy, je opět délka léčení a rozporovaná příčinná souvislost s požadovanou výší náhrady újmy. V našem modelovém případě šlo o to, že sociální pracovník měl „jen“ podlitiny, ale následně se psychicky zhroutil a byl dlouhodobě léčen v psychiatrické léčebně. V konkrétních případech pak opět byly zpracovány znalecké posudky, v nichž znalci přisoudili útoku pacienta rozhodující roli ve způsobených zdravotních problémech, a soud proto uložil poskytovateli sociálních služeb uhradit způsobenou újmu. Z právního hlediska objevil další problém v tom, že sociální pracovník opomněl žalovat valorizovanou náhradu ztráty na výdělků po skončení dočasné pracovní neschopnosti. I když soud prvního stupně sociálnímu pracovníkovi tuto částku přiznal, odvolací soud rozsudek změnil a v této části nárok sociálního pracovníka zamítl.¹⁷

Vzhledem k celkovému nárůstu násilí ve společnosti je možno konstatovat, že vedle jasného případu, kdy sociální pracovník je napaden klientem při poskytování služby, se v praxi objevily případy, kdy byl sociální pracovník napaden spoluzaměstnancem a třetí osobou.

Oba případy spojuje, že se staly při výkonu práce či při čekání na výkon práce na pracovišti sociálního pracovníka. Podobné je i to, že u nich došlo k násilí vůči sociálnímu pracovníkovi, což je společensky nepřijatelné, současně však poměrně běžné. Sociální pracovníci jsou vystaveni riziku spočívajícímu ve fyzickém napadení z titulu své profese. Toto riziko plyne nejen z prostředí, kde se pohybují, ale též z charakteru služeb, jež klientům poskytují. Zákoník práce chrání zaměstnance za újmu, kterou utrpí při plnění pracovních úkolů, v souvislosti s plněním pracovních úkolů a pro plnění pracovních úkolů.

Co naopak případy rozděluje je to, že první se stal na Moravě a druhý v Čechách. První se stal během noční směny, druhý ve dne. V prvním případě soud učinil úsudek, že se jedná o pracovní úraz, v druhém nikoliv. V prvním případě zraněný sociální pracovník získal něco málo, v druhém musel naopak platit náklady řízení.

¹⁷ Učinil tak na základě rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 15. 10. 2003, sp. zn. 21 Cdo 1987/2002, v němž Nejvyšší soud konstatoval: „Zvýšení (úpravu) náhrady za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti podle nařízení vlády, vydaných na základě zmocnění obsaženého v ustanovení § 202 odst. 2 zák. práce, lze poškozenému zaměstnanci v řízení před soudem přiznat, jen jestliže je uplatnil v žalobě nebo soudem připuštěnou změnou žaloby.“

V případě, který rozhodoval Okresní soud v Olomouci došlo k tomu, že se dva pracovníci napadli, když si vzájemně naschvál cca 3 x zapínali a vypínali světlo na pracovišti. První rozsvěcoval, protože neviděl na práci, druhý zhasínal, protože se bál komárů. Vlastní fyzický střet žalobce popsal tak, že po něm útočník skočil z boku, chytil ho za krk a srazil ho na stůl. Následkem toho byl ohnutý přes stůl, útočník na něm klečel pravou nohou, resp. si ho přidržoval nohou v oblasti boku, a křičel, že ho zabije. Zároveň ho oběma rukama škrtil. Napadený zaměstnanec si následně stěžoval na bolesti krku, v dočasné pracovní neschopnosti však nebyl. Následná vyšetření odhalila odřeniny na jeho krku. Zraněný zaměstnanec u soudu požadoval po zaměstnavateli zaplacení náhrady újmy, kterou odhadl ve výši 145 000 Kč s příslušenstvím. Částku tvořilo bolestné a ztížení společenského uplatnění. Zaměstnavatel odmítl plnit z důvodu, že se úraz nestal při výkonu práce, resp. v souvislosti s výkonem práce pro zaměstnavatele.

Soud posoudil úraz jako pracovní, když útok ze strany spoluzaměstnance připsal zaměstnavateli, který měl na pracovišti zajistit pořádek. Soud nepřipustil úvahy o excesu neboli nesouvislosti útoku se zaměstnavatelem, neboť zraněný zaměstnanec pracoval a k útoku došlo na pracovišti. Navzdory odpovědnosti zaměstnavatele soud vzal znalecky za prokázané, že došlo k pohmoždění na přední ploše krku, kontuzi hrudníku a odlomení pravostranného hrotu (horního rohu) traumatického původu, za což přiznal bolestné ve výši 22 500 Kč. Žádné požadované ztížení společenského uplatnění zaměstnanci nepřiznal.

V podstatě podobný případ rozhodoval též Obvodní soud pro Prahu 4, když tentokrát se sociální pracovník stal obětí útoku třetí osoby z důvodu poškození auta. Skutkový stav, jak jej zjistil soud, se jevil tak, že sociální pracovník při transportu prádla do centra sociálních služeb, tedy v rámci poskytování pečovatelských služeb, odřel stojící vozidlo. Následně pokračoval v cestě do centra sociálních služeb, kde vykládal z vozidla právo. V tom k němu přistoupil cizí muž, kterého následně soud identifikoval jako řidiče poškozeného vozidla (a taxikáře) a třikrát až pětkrát sociálního pracovníka uhodil do zátylku.

Zaměstnavatel uznal svou odpovědnost s tím, že se jedná o pracovní úraz. Zraněný sociální pracovník se následně domáhal náhrady újmy, kterou odhadl na 300 000 Kč. Jednalo se o bolestné, ztížení společenského uplatnění a úhradu léčebných výloh (které však odhadl pouze na 1 Kč). V rámci soudního řízení soud ovšem jednak kvalifikoval tuto událost jako nesouvisející s výkonem práce, když fyzický útok se stal ze strany řidiče poškozeného vozidla, jednak podaný znalecký posudek identifikoval jako hlavní příčinu následných zdravotních problémů již dřívější, s úrazem nesouvisející narušení struktury osobnosti. Z těchto důvodů soud nakonec žalobu sociálního pracovníka v plném rozsahu zamítl a toto rozhodnutí odvolací soud potvrdil.

Závěr

Důvod, proč byla k výzkumu vybrána právě profese sociálních pracovníků, spočívá v počtu nahlášených úrazů, které se staly při jejím výkonu. Autoři mapovali judikaturu všech civilních soudů v České republice. Autoři nechtějí snižovat klíčovou roli soudů při projednávání a rozhodování nároků, které sociální pracovníci uplatňují z důvodu utrpěných úrazů. Autoři ani nepovažují prezentovaná rozhodnutí za špatná či nezákonná. Co autoři naopak chtějí tímto článkem prokázat, je neefektivnost

zvoleného systému odškodňování pracovních úrazů. Soudní řízení je zdouhavé, finančně náročné a příliš formální. Ve svém konečném důsledku sice vede k rozhodnutí případu a nutno dodat, že i sociálně citlivým způsobem, přesto jde o lidskou spravedlnost přicházející pozdě a rozbíjející jakoukoliv zbývající chuť stran sporu spolupracovat. Součástí právní úpravy není pracovní rehabilitace zraněných sociálních pracovníků, což lze bez adekvátní právní úpravy těžko suplovat kreativním přístupem zaměstnavatele. Přitom základním smyslem právní úpravy by mělo být navrátit zraněného zaměstnance do pracovního procesu.

Kromě toho jsou zde ovšem nezanedbatelná finanční rizika. Řada zmrzačených osob nechce žalovat, neboť se obává, kolik je to bude stát. Pokud se jedná o soudní poplatek, pak osvobození od jeho placení jsou zaměstnanci, nikoliv však již dobrovolníci. V případě, který rozhodoval Obvodní soud pro Prahu 4, byl nakonec téměř povinen neúspěšný a zraněný sociální pracovník zaplatit na soudních nákladech kromě soudního poplatku cca 170 000 Kč, a to se domáhal náhrady újmy ve výši 300 000 Kč. Teprve odvolací soud mu úhradu nákladů prominul.¹⁸ V jiných případech, kde jsou žalovány o řád vyšší částky, pak náklady řízení snadno přesáhnou i milionovou hranici.

Kromě úpravy pracovní rehabilitace autoři poukazují na úpravu služebních úrazů. Z ní vyplývá, že dnes i správní orgán je schopen rozhodovat správně o náhradě újmy způsobené služebním úradem, a to nejen v případě služebních úrazů. Za všechny případy uveďme příklad dobrovolných hasičů, kdy v případě úrazu během zásahu nařízeného Hasičským záchranným sborem zraněného hasiče odškodní stát, pokud tento hasič nemůže být odškodněn zaměstnavatelem dle pracovněprávních předpisů. Netřeba dodávat, že náklady spojené s uplatněním pohledávky v těchto případech nedosáhnou tak křiklavého nepoměru a rozhodnutí správního orgánu též obvykle přijde poměrně rychle.

Z literatury:

BEK, J. Nařízení vlády č. 201/2010 Sb. z pohledu jeho uživatele. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2010, č. 11, s. 5.

BĚLINA, M. – DRÁPAL, L. a kol. *Zákoník práce. Komentář*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015, 1613 s.

BUKOVJAN, P. Pokyny k zajištění BOZP a odpovědnost za pracovní úraz. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2014, č. 10, s. 18.

BUKOVJAN, P. Pracovní úraz zaměstnance na sportovních hrách. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2013, č. 3, s. 6.

FRANK, R. Ochrana před pádem z výšky. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2014, č. 7–8, s. 9.

GRĪVNA, T., Vokoun, R., Bohuslav, L. a kol. *Příklady z trestního práva hmotného a procesního*. 4. přepracované vydání. Praha: Leges, 2021.

JANÁKOVÁ, A. *Abeceda BOZP*. Olomouc: Anag, 2011, 389 s.

¹⁸ Tak usnesení Městského soudu v Praze č. j. 30Co 408/2016–536.

JELÍNEK, J. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. Zvláštní část. 7. vydání. Praha: Leges, 2019.

KOLÍNSKÁ, I. Přehled nových technických norem – duben, květen 2014. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2014, č. 5, s. 30.

KUKLOVÁ, D. Pracovnílékařské služby podle nové právní úpravy. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2013, č. 5, s. 28.

MOTYČKOVÁ, P. Kategorizace prací od 1. 5. 2013. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2013, č. 5, s. 3.

MOTYČKOVÁ, P. Změny v oblasti zakázaných prací a pracovišť. *Práce a mzda*. 2015. č. 7–8, s. 22.

NEUGEBAUER, T. *Bezpečnost a ochrana zdraví při práci v kostce neboli o čem je současná BOZP*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010, 258 s.

NEUGEBAUER, T. Kapitola 1 – Odpovědnost za BOZP. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2012, č. 3, s. 33.

NOVOTNÁ, E. Pitný režim a ochranný nápoj. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2014, č. 6, s. 13.

RANDLOVÁ, N. – KUDRHALT SUCHÁ, B. Jak nově přistupovat k pracovnílékařským službám? *Právní rádce*. 2013, č. 4, s. 46.

SAMKOVÁ, A. Základní informace k profesním kvalifikacím a odborné způsobilosti fyzických osob v oblasti BOZP. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2014, č. 3, s. 22.

SENČÍK, J. BOZP při práci mimo pracoviště zaměstnavatele s ohledem na home office. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2015, č. 4, s. 17.

SMUTNÁ, M. Lékařské prohlídky. *Řízení školy*. 2013, č. 9, s. 12.

STÁDNÍK, J. – KIELER, P. Kontrolní činnost orgánů inspekce práce. *Práce a mzda*. 2014, č. 7, s. 32.

STÁDNÍK, J. – KIELER, P. Kontrolní činnost orgánů inspekce práce – oprávnění inspektora. *Práce a mzda*. 2013, č. 8, s. 39.

STÁDNÍK, J. – KIELER, P. Orgány inspekce práce a podněty ke kontrole. *Práce a mzda*. 2013, č. 10, s. 45.

STÁDNÍK, J. – KIELER, P. Porušení povinností a uložení pokuty. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2015, č. 1, s. 5.

STÁDNÍK, J. – KIELER, P. Povinnosti inspektora v rámci kontrolního procesu. *Práce a mzda*. 2013, č. 9, s. 37.

STÁDNÍK, J. – KIELER, P. Práce ve výškách v rozsudcích Nejvyššího správního soudu. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2014, č. 2, s. 9.

STÁDNÍK, J. – KIELER, P. Pracovní úrazy a jejich evidence. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2013, č. 10, s. 5.

ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. 9. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2021.

ŠENK, Z. *Bezpečnost a ochrana zdraví při práci - prakticky a přehledně podle normy OHSAS*. 2. vydání. ANAG, 2012, 311 s.

ŠENK, Z. *Pracovní úrazy v judikatuře*. ANAG, 2013, 382 s.

ŠMÍDOVÁ, M. Způsob evidence, hlášení a zasílání záznamů o úrazech od 1. ledna 2014, č. 10, s. 6.

ŠUBRT, B. Nová pracovnělékařská služba od 1. dubna 2012. *Práce a mzda*. 2012, č. 4, s. 11.

ŠUBRT, B. – BUKOVJAN, P. Vyhláška o pracovnělékařských službách – poznámky, problémy a souvislosti. *Práce a mzda*. 2013, č. 5, s. 18.

ŠUBRT, B. – TUČEK, M. *Pracovnělékařské služby – povinnosti zaměstnavatelů*. Olomouc: Anag, 2013, 328 s.

VALA, J. Bezpečnostní list jako zdroj informací. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2014, č. 5, s. 21.

VALA, J. Chemická rizika v praxi. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2014, č. 5, s. 6.

VALA, J. Předcházení pracovním úrazům a poškození zdraví správným řízením rizik. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2014, č. 11, s. 12.

VALA, J. Synergie v chemické legislativě. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2014, č. 6, s. 2.

VALA, J. Zásady bezpečné práce v uzavřených prostorech. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2014, č. 4, s. 5.

VARTA, O. – KYSELA, J. Bezpečnost práce při provozu motorových manipulačních vozíků. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2014, č. 6, s. 9.

VARTA, O. – KYSELA, J. Materiály s materiály a skladování. *Bezpečnost a hygiena práce*. 2013, č. 7–8, s. 36.

WAGNEROVÁ, E. – ŠIMÍČEK, V. – LANGÁŠEK, T. – POSPÍŠIL, I. a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, 906 s.

ZRUTSKÝ, J. Pravidla pracovních prohlídek stále vyvolávají otázky. *Právní rádce*. 2013, č. 8, s. 16.

Tento výsledek byl finančně podpořen z institucionální podpory na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace na léta 2018–2022 a je součástí výzkumného úkolu **02-S4-2021-VUBP Bezpečnost práce ve vybraných oblastech sociálních služeb**, řešeného Výzkumným ústavem bezpečnosti práce, v. v. i., ve spolupráci s Ústavem státu a práva Akademie věd ČR, v. v. i., v letech 2021–2022.

©2022